

JOŽE PRINČIČ

SLOVENSKO-AVSTRIJSKI GOSPODARSKI ODNOSI 1945–1991

Med leti 1945–1991 gospodarstvu Slovenije in Avstrije nista navezali tesnejših stikov, čeprav sta se v mnogočem dopolnjevali in imeli koristi od medsebojne menjave, ter kljub temu, da si je Slovenija zelo prizadevala, da bi okrepila svojo prisotnost na avstrijskem trgu. Razlogov za omejeno gospodarsko sodelovanje je bilo več. Strnjeno lahko rečemo, da drugače tudi ni moglo biti, saj so blagovne in denarne tokove bolj kot gospodarsko-pridobitna načela, usmerjali ideološko nezaupanje in strah, zgodovinske izkušnje in zamere, problem narodne manjšine ter trenutne zunanje- in notranjepolitične potrebe obeh zveznih držav.

Gospodarsko napredovanje Jugoslavije, zlasti še Slovenije kot njene najrazvitejše republike, je bilo v marsičem odvisno od uspešnega trgovanja in sodelovanja z avstrijskim gospodarstvom. Avstrija je bila za Slovenijo okno, skozi katerega se je vse bolj spogledovala z razvitim zahodnim svetom. Nasprotno pa Avstrija Jugoslavije v gospodarskem pogledu ni potrebovala tako zelo, kot Jugoslavija Avstrijo, zato je nanjo gledala predvsem kot na tržišče za prodajo svojega blaga, v času recesije pa tudi kot političnega posrednika pri sklepanju ugodnih investicijskih pogodb v državah tretjega sveta.

S slovensko osamosvojitvijo leta 1991 so odpadle številne ovire in razlike, ki so omejevale medsebojne trgovinske odnose.

Prerez jugoslovansko-avstrijskega gospodarskega sodelovanja

Prva leta po drugi svetovni vojni sta jugoslovansko državno in partijsko vodstvo v Avstriji videla sovražno državno tvorbo, ki je bila v preteklosti "avandgarda nemške ekspanzije na jugovzhod", in je prednjačila pri raznarodovanju slovenske narodne skupnosti na Štajerskem in Koroškem, njeni državljani pa so bili med zasedbo Jugoslavije najodgovornejši za vojne zločine¹ in storjeno vojno škodo. Sodilo je, da odnosi znotraj Avstrije po drugi svetovni vojni ne zagotavljajo, da ne bi mogla ponovno odigrati take vloge, kot jo je v preteklosti.² V tem času so zvezna telesa sprejela več ukrepov, katerih cilj je bil izničenje velike gospodarske moči, ki jo je nemška manjšina, skupaj z avstrijskimi in nemškimi družbami imela v prvi jugoslovanski državi, ter povračilo materialne in druge škode, ki so jo okupacijska oblast in vojaške enote povzročile na jugoslovanskem ozemlju med leti 1941–1945. Najpomembnejša gospodarskopolična ukrepa sta bila izselitev nemške manjšine in zaplemba t. i. "nemškega premoženja."³ Ukrepa

1 Po ugotovitvah Državne komisije za vojno škodo je bila več kot polovica vojnih zločincev avstrijskih državljanov, in sicer 2062 od 4433.

2 Podrobneje glej: Jože Prinčič, *Gospodarski stiki Slovenije z državami naslednicami Avstro-Ogrske po drugi svetovni vojni 1945–1960*. Prispevki za novejšo zgodovino, 37/1997, št. 1–2, 57–68.

3 Več o tem glej: Jože Prinčič, *Podržavljanje nemške imovine na slovenskem ozemlju po drugi svetovni vojni (1945–1955)*. "Nemci" na Slovenskem 1945–1955, Zbornik, Razprave Filozofske fakultete, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1998 (dalje: *Podržavljanje nemške imovine*), 245–270.

sta bila bližnjica do materialnih in drugih sredstev, ki jih je nova jugoslovanska oblast potrebovala za oživitve in preobrazbo gospodarskega življenja, ne da bi ji bilo treba čakati na izid dolgotrajnih pogajanj o vojni odškodnini. Jugoslovanska vlada je od zahodnih zaveznikov zahtevala, da se mora Avstrija z mirovno pogodbo obvezati, da bo Jugoslaviji izplačala reparacije v višini 150 milijonov dolarjev.

Med leti 1945 in 1948 so bili gospodarski stiki omejeni le na tisti del Avstrije, ki je bil pod sovjetskim nadzorom. Informbirojevski spor je pretrgal gospodarsko sodelovanje z vzhodnimi socialističnimi državami. Jugoslavija se je znašla pred bankrotom in gospodarskim razsulom. Zaostrene razmere so državno vodstvo prisilile, da je začelo razmišljati o spravljivejši in bolj naklonjeni politiki do severne sosedice, če je hotelo z njo začeti pogovor o gospodarski pomoči in jo pridobiti za večji pretok blaga. Zvezna vlada je navezala stike z delom Avstrije, ki je bil pod upravo zahodnih zaveznikov. Avgusta 1948 je s tem delom sklenila sporazum o vzajemni menjavi blaga. Ta sporazum je bil mejnik v razvoju medsosedske gospodarskega odnosov. Končal je večletno obdobje enostranskega in omejenega trgovinskega sodelovanja in ustvaril trdno podlago za novo obdobje, v katerem so ekonomskotehnično sodelovanje med državama urejali meddržavni dogovori. V petdesetih letih sta državi s sporazumi rešili vprašanja medsebojne blagovne menjave ter odprli možnosti za sodelovanja tudi na drugih gospodarskih področjih.

Šestdeseta leta so bila leta iskanja in ustvarjanja pogojev za boljše in širše gospodarsko sodelovanje. Zunanji ministri, predsedniki vlad in drugi visoki funkcionarji obeh držav so ob svojih obiskih poudarjali potrebo po okrepitvi blagovnega prometa in dolgoročnejšega sodelovanja na področju industrije, energetike, turizma ter prometa. Narasčajoči primankljaj v trgovinski in plačilni bilanci z Avstrijo je jugoslovansko stran silil k večji prisotnosti na avstrijskem trgu. Primanjkljaj je nastajal zaradi velikih razlik med vrednostjo izvoza in uvoza ter nesorazmerja v sestavi blagovne menjave; Jugoslavija je namreč uvažala izdelke, ki so zaradi zahtevne obdelave spadali v visok cenovni razred, izvažala pa proizvode, ki so na svetovnem trgu dosegali nizke cene. V trgovini z Avstrijo je Jugoslavija imela slabše strukturno ravnavesje, kot pa v trgovini z drugimi zahodnoevropskimi državami. Prvi odločen korak k zmanjšanju zunanjetrgovinskega primanjkljaja je jugoslovanska vlada naredila leta 1961, ko je pritisnila na avstrijsko vlado, da prizna jugoslovanskim izdelkom večje in posebne ugodnosti. Ta poskus je ostal na pol poti. Sledila so jugoslovanska prizadevanja za obojestransko razvijanje t. i. "višjih oblik" gospodarskega sodelovanja.⁴ Ta prizadevanja kažejo na to, da so v Jugoslaviji sprevideli, da klasične oblike menjave ne zadovoljujejo več njenih potreb, temveč jih je treba nadgraditi ter spremeniti sestavo izvoza. Kljub izpričani pripravljenosti pa do konca leta 1965 razen "blagohotnega tenorja v obstoječi trgovinski pogodbi, ki je zavezovala obe strani na povoljno obravnavanje eventualnih predlogov s tega področja, ni bilo narejenega nič konkretnega".⁵ Šele gospodarska reforma je ustvarila boljše pogoje za okrepitev gospodarskih tokov s severno sosedo. Med leti 1966 in 1968 je zvezna skupščina sprejela več predpisov, ki so domačim podjetjem omogočili samostojnejše poslovne stike s tujimi partnerji ter odprli pot tujemu kapitalu.⁶ Tudi ta

4 Višje oblike gospodarskega sodelovanja so v šestdesetih letih zajemale dolgoročno proizvodno kooperacijo, poslovno-tehnično sodelovanje ter skupna vlaganja v mešana podjetja, v kasnejših letih pa še sodelovanje na tretjih trgih.

5 Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Gospodarske zbornice Slovenije (1165), šk. 117, Zapisnik seštanka 25. 11. 1965 z gospodarskim atašejem Avstrije g. dr. Laitlom.

6 Podrobneje glej: Jože Prinčič, Tuje naložbe v slovenskem gospodarstvu v času druge Jugoslavije (1941–1945). Prispevki za novejšo zgodovino, 42/2002, št. 1, 109–120.

napor ni prinesel pričakovanih premikov, saj avstrijski podjetniki niso kazali zanimanja za naložbe v Jugoslavijo.

Zastoj v meddržavnih odnosih, do katerega je zaradi političnih razlogov prišlo na začetku sedemdesetih let, se na gospodarskem področju ni odrazil. Avstrija je v tem času Jugoslaviji celo ponudila kredit v višini 500 milijonov šilingov za podaljšanje odplačila jugoslovanskega dolga in za nov izvoz. To desetletje je bilo v znamenju številnih obiskov in srečanj političnih predstavnikov obeh zveznih držav ter republik oziroma dežel. V pogovorih med njimi je bilo vedno v ospredju tesnejše ekonomsko sodelovanje. Obiski in pogovori so veliko obetali, pa malo prinesli. Edini stvaren rezultat je bila leta 1978 ustanovljena Delovna skupnost Alpe-Jadran. Od nje se je pričakovalo, da bo storila tisto, kar politika ni zmogla ali hotela. Poiskala naj bi sodobnejše in kakovostnejše oblike gospodarskega in drugega sodelovanja ter skrajšala poti za ureditev medsebojnih problemov. V sedemdesetih letih se gospodarski stiki med državama niso poslabšali, ni pa bilo zaznati kakega zasuka na boljše. Na jugoslovanski strani se je okrepilo nelagodje zaradi neuravnotežene trgovinske menjave ter vedno večjega trgovinskega in plačilnega primankljaja z Avstrijo. Jugoslovanski izvoz v Avstrijo je vedno bolj zaostajal za avstrijskim uvozom v Jugoslavijo, zato so bile možnosti pokrivanja jugoslovanskega uvoza z izvozom v Avstrijo vsako leto manjše. Če je leta 1955 znašala stopnja pokrivanja jugoslovanskega uvoza z izvozom še 69,2 odstotka, je bila leta 1979 le še 26,6-odstotna. Slabše pokrivanje uvoza z izvozom je imela Jugoslavija le še z ZRN.⁷

Preglednica 1: Blagovna menjava med Jugoslavijo in Avstrijo v letih 1962–1980⁸
dolar = 27,30 din

Leto	Izvoz	Uvoz	Saldo
1962	733.550	875.439	-141.888
1964	839.270	849.587	-110.317
1966	1.221.893	1.029.252	+192.641
1968	1.218.369	2.297.279	-1.060.909
1970	1.381.131	4.143.059	-2.761.928
1972	1.618.715	3.922.742	-2.304.026
1974	2.608.500	9.775.573	-7.167.072
1976	2.748.504	6.775.550	-4.027.046
1978	2.881.000	9.263.000	-6.382.200
1980	5.497.900	14.727.700	-9.229.800

V sedemdesetih letih je jugoslovanska zunanja politika večkrat odkrito pokazala svoje razočaranje nad odklonilnim stališčem Avstrije do sklenitve meddržavnega sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju, saj je nanj veliko stavila. Že leta 1969 je namreč ekonomska komisija Zveznega izvršnega sveta podprla pobudo za pospešitev in okrepitev obmejne blagovne menjave z Avstrijo. Pogajanja in dogovori so se potem vlekli naslednjih deset let, dokler ni septembra 1980 avstrijska stran sporočila, da odstopa od sporazuma. Leta 1980 so se bilaterarni odnosi zopet popravili. Ustanovljena je bila meddržavna delovna skupina za carinska in zunanjetrgovinska vprašanja za pro-

7 Valentin Sima, Die Jugoslawischen Betriebsansiedlungen in Kärnten, Dissertation, Dunaj 1990, 6.

8 Čerče Aleksander, Družbenoekonomski vidiki pomoči in sodelovanja SR Slovenije s Slovenci na Ko-roškem, Diplomatska naloga, priloga, Ljubljana 1982.

učitev pogojev za izboljšanje tretmana jugoslovanskih izdelkov na avstrijskem trgu. Jugoslovanski izvozniki so se namreč srečevali s carinskimi pregradami in davčnimi obremenitvami, ki so zmanjševale možnost plasmana njihovega blaga.

Konec sedemdesetih let sta imeli državi na sodelovanje le nekaj skupnih pogledov. To so bili gradnja Karavanškega predora, ustanovitev avstrijsko-jugoslovanske banke ter skupno nastopanje na tretjih trgih, bodisi v socialističnih državah (Madžarski, Poljski) bodisi na trgih nerazvitih držav tretjega sveta. Avstrijsko gospodarstvo, ki se je prav tako otepalo z recesijo, je kazalo večje zanimanje za skupno nastopanje v deželah tretjega sveta, predvsem na področju infrastrukture (železnice, namakalne naprave, hidroenergetski objekti).

Na začetku osemdesetih let se je jugoslovansko gospodarstvo soočilo s krizo, ki se je v naslednjih letih samo še stopnjevala. Ker je njegova razvojna moč slabela, je začelo vse bolj zaostajati za avstrijskim.⁹ Jugoslovanska izvozna ofenziva v drugi polovici osemdesetih let ni mogla zmanjšati neugodnega zunanjetrgovinskega in plačilnega bilančnega razmerja s severno sosedo. Marca 1986 je Avstrija ob obisku predsednice Zveznega izvršnega sveta Milke Planinc sicer pokazala razumevanje za večji uvoz jugoslovanskih izdelkov na podlagi nižjih uvoznih carin. Toda že čez tri mesece je avstrijska stran ob pogajanju pristojnih resorjev nadaljevala s svojo nepripravljenostjo za carinske olajšave. Do leta 1991 se je izboljšalo le pokrivanje izvoza z uvozom; leta 1985 je znašalo 57,6 odstotka in se je potem v naslednjih letih še popravilo.¹⁰

Preglednica 2: Jugoslovanski uvoz in izvoz v Avstrijo 1980–1988¹¹
v milijardah šilingov

Leto	Izvoz	Uvoz	Saldo
1980	2,57	7,37	-4,80
1985	4,75	8,25	-3,50
1986	3,98	7,67	-3,69
1987	3,93	6,78	-2,85
1988	4,68	7,79	-3,11

V osemdesetih letih je Zvezni izvršni svet sklepanje gospodarskih dogovorov in pogodb bolj kot v preteklosti prepustil republiškim izvršnim svetom, gospodarskim zbornicam in podjetjem. Ta okoliščina je še pripomogla k temu, da je nastop jugoslovanskih podjetij na avstrijskem trgu ostal nepovezan, brez ustrezne ponudbe in marketinga.

Ukrepi, s katerimi se je Zvezni izvršni svet spopadel s poglobljajočo gospodarsko krizo, so prizadeli tudi gospodarske stike s sosednjo državo, zlasti še na obmejnem območju. Leta 1982 je Zvezni izvršni svet zelo omejil število prehodov v maloobmejnem osebnem prometu brez plačila depozita. Posledica tega je bila, da se je v naslednjih dveh letih zmanjšal obseg obmejne menjave s sosednjimi državami najprej za 15, nato pa za 20 odstotkov. V drugi polovici osemdesetih let je Zvezni izvršni svet znižal uvoz in odpravil režim pogojno prostega uvoza, uvedel necenovne oblike zaščite domače

⁹ Leta 1979 so izbrane jugoslovanske industrijske panoge za avstrijskimi povprečno zaostajale 1,9 krat. Leta 1984 je raven produktivnosti v avstrijskih gospodarskih dejavnostih prekašala jugoslovansko že za 2,4 krat. – Delo, 3. 8. 1990, Rastko Ovin, Učinkovitost jugoslovanskega gospodarstva.

¹⁰ Valentin Sima, n. d., 6.

¹¹ Rudi Koprivnik, Blagovna menjava med Jugoslavijo in Avstrijo, Avstrija naš poslovni partner. Gospodarski vestnik (GV), Ljubljana 1989, 80.

proizvodnje in izvoznikom omejil pravico razpolaganja z ustvarjenimi devizami. Ti ukrepi so omejili možnosti pa tudi zanimanje jugoslovanskih in avstrijskih podjetij za večjo menjavo in sodelovanje.

V času druge jugoslovanske države so tako v Beogradu kot v Ljubljani avstrijsko gospodarsko politiko do Jugoslavije ocenili za preveč previdno in počasno. Avstrijski zvezni vladi, ki so ji sicer priznali, da ne nasprotuje tesnejšim gospodarskim stikom, so najbolj očitali, da ji gre le za to, da v svetu ustvari ugodno sliko svojih odnosov z Jugoslavijo, ni pa pripravljena uresničiti sprejetih dogovorov.¹² Ta očitek je bil najbolj namenjen avstrijski ravnodušnosti in nedejavnosti pri zmanjšanju jugoslovanskega trgovinskega in plačilnega primanjkljaja, saj najvišji avstrijski politiki na bilateralnih srečanjih niso skoparili z obljubami, da bodo temu problemu namenili vso pozornost. Nič manj ni bila jugoslovanska stran nezadovoljna z avstrijskim odnosom do razvijanja t. i. višjih oblik gospodarskega sodelovanja, zlasti pri ustanavljanju skupnih mešanih podjetij. Jugoslavija je namreč spodbujala in podpirala ustanavljanje skupnih podjetij v Avstriji, slednja pa je njena prizadevanja oteževala in tudi ni pokazala večjega zanimanja za vlaganje kapitala v Jugoslavijo. Jugoslavijo je prizadelo avstrijsko zavlačenje in odklanjanje sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Izgovore avstrijske diplomacije, češ da njihova ustava takšne možnosti ne dopušča, so jugoslovanski kolegi zavrnil kot neprepričljive, saj se je Avstrija v tem času dogovarjala za sklenitev prostih trgovinskih con z vzhodnimi socialističnimi državami.¹³ Jugoslovanska politika tudi ni bila zadovoljna z rezultati skupnega nastopanja jugoslovanskih in avstrijskih podjetij na tretjih trgih. Avstrijcem se je namreč zdelo "samoumevno", da prevzamejo montažo novih tovarn s stroji in z opremo, medtem ko so jugoslovanskim podjetjem prepustili gradbeno in druga manj plačana dela. V Jugoslaviji so bili tudi prepričani, da do izboljšanja obmejnih cestnih povezav zaradi avstrijskega nasprotovanja ne more priti. Po jugoslovanskih ocenah je bilo več razlogov, zaradi katerih se Avstrija ni trudila za tesnejše gospodarsko sodelovanje in se je "zapirala" za Karavanke. Najpomembnejši so bili: ideološke oziroma "miselne ovire", prepričanje, da bi bilo večje sodelovanje le v jugoslovansko korist,¹⁴ nasprotovanje deželnih vlad in političnih strank na Koroškem in Štajerskem ter zahteve avstrijskih podjetij za omejitvev jugoslovanskega uvoza.

Avstrija je bila pomembnejši trgovinski partner Jugoslaviji, kot pa je bila Jugoslavija Avstriji. Po pomenu je bil za Jugoslavijo avstrijski izvoz takoj za italijanskim.¹⁵ V tem dejstvu je ležal eden od razlogov, da je Avstrija v Jugoslaviji videla predvsem tržišče za prodajo svojih izdelkov visoke stopnje obdelave, ni pa bila zainteresirana za večji nakup jugoslovanskega blaga. Imela je predsodke pred visokokakovostnimi izdelki iz Jugoslavije (kot tudi iz drugih socialističnih držav), zato ni dopustila, da bi imel na avstrijskem trgu konkurenčni izdelek iz Jugoslavije enako ceno kot avstrijski. Logična posledica take gospodarske naravnosti je bilo na eni strani upadanje deleža jugoslovanskega izvoza v Avstrijo v skupnem jugoslovanskem izvozu, na drugi strani pa

12 ARS, fond Vlade Republike Slovenije (223), šk. 5041, Opomnik o nekaterih vprašanjih za pogovor Janeza Zemljariča z jugoslovanskim veleposlanikom v Avstriji, 1. 9. 1980.

13 Delo, 2. 10. 1976, Kdo postavlja stvari na glavo?

14 Delo, 24. 2. 1976, Dvostranske možnosti za širše gospodarske stike.

15 V drugi polovici šestdesetih let je bila Jugoslavija po višini avstrijskega uvoza z 1,6 odstotka na štirinajstem mestu, v avstrijskem izvozu pa s 3,7-odstotnim deležem na sedmem mestu. Sredi sedemdesetih let je Avstrija med uvoznici jugoslovanskega blaga nazadovala z desetega na petnajsto mesto, med dobaviteljcami pa padla iz četrtega na osmo mesto. Leta 1988 je bil jugoslovanski izvoz v avstrijskem izvozu z 2,3 odstotka na šestnajstem mestu, jugoslovanski uvoz v avstrijskem izvozu z 2,3 odstotka pa na osmem mestu.

zmanjševanje deleža avstrijskega uvoza iz Jugoslavije v skupnem avstrijskem uvozu.¹⁶ V šestdesetih in sedemdesetih letih je bila Avstrija naklonjena razširitvi trgovinskih odnosov z Jugoslavijo, večjemu sodelovanju na področju energetike, industrijske kooperacije, tranzita in prometa ter ni imela pomislekov za ustanavljanje mešanih podjetij. Ko se je sredi sedemdesetih let soočila z recesijo, je dala pobudo za skupno nastopanje na trgih tretjih držav.

V osemdesetih letih se je odnos avstrijske politike do Jugoslavije spremenil. Avstrija je Jugoslaviji pri premagovanju gospodarskih težav pomagala s krediti; podpirala pa je tudi njeno približevanje EFTI in prizadevanja, da bi ji ta mednarodna organizacija pri iskanju poti iz krize finančno pomagala. Ob tem pa je Avstrija zadržala visoke uvozne carine, ki so za industrijske izdelke znašali 50, za tekstilne pa 35 odstotkov. Poleg tega je s posameznimi ukrepi še dodatno količinsko omejila izvoz. Tako je na primer leta 1982 na ravni gospodarskih zbornic podpisala sporazum o omejitvi izvoza srajc in bluz, ki je bil leta 1985 podaljšan do leta 1989. Avstrija je z visokimi carinami in drugimi neparinskimi pregradami ščitila svoje kmetijstvo. Neugodna okoliščina je bila tudi, da so se predelovalni ciklusi pri sadju, zelenjavi in tudi drugih kmetijskih pridelkih v obeh državah v glavnem pokrivali. V tem času večje gospodarsko sodelovanje že ni bilo več v interesu Avstrije. Avstrijske neposredne naložbe (join ventures) v Jugoslavijo so se zmanjšale,¹⁷ Jugoslavija je izginila s seznama petnajstih držav, s katerimi je Avstrija načrtovala blagovno in drugo menjavo; bila je šele na 23. mestu.¹⁸ Druge avstrijske sosesde so postale njen pomembnejši zunanjetrgovinski partner kot pa Jugoslavija.¹⁹ Sredi osemdesetih let Avstrija ni več videla potrebe po povečanju blagovne menjave, sklenitvi sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju in sklenitvi sporazuma o odpravi dvojnega obdavčenja²⁰ niti po omilitvi zaščitnih uvoznih carin in drugih ukrepov, ki so ovirali uvoz iz Jugoslavije.²¹ Sredi osemdesetih let je imela Avstrija interes za tesnejše sodelovanje le na turističnem področju, povečanje blagovne menjave preko sejemskih sporazumov in prevoz blaga do jugoslovanskih pristanišč, naložbe v energetske objekte (TE Kosovo, briketarna v Tuzli), izgradnjo predora pod Karavankami in skupno nastopanje na trgih držav tretjega sveta. Konec osemdesetih let se je avstrijsko zanimanje skrčilo na vlaganje v turistične objekte in sovlaganje v avtocesto Šentilj–Zagreb, pa tudi za varstvo okolja, kar je bilo povezano z Jedrsko elektrarno Krško.

Avstrija je o obmejnem gospodarskem sodelovanju imela svojo predstavo, ki se ni skladala z jugoslovansko. Pripravljena je bila krepiti le neposredno povezovanje podjetij na obeh straneh meje. S tem namenom je najprej uvedla t. i. generalni prefencial, ki je dovoljeval opustitev carin za posamezne vrste industrijskih izdelkov. Nato pa je leta 1973 podpisala Sporazum o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju, s

16 Leta 1955 je bil delež jugoslovanskega izvoza v Avstrijo v skupnem jugoslovanskem izvozu 5,9 odstotka, leta 1985 pa 2,4 odstotka. Delež avstrijskega uvoza iz Jugoslavije v skupnem avstrijskem uvozu je v tem času upadel od 1,7 odstotka na 1,1 odstotka. – Valentin Sima, n. d., 4.

17 Do leta 1980 so bile avstrijske neto investicije v jugoslovanska podjetja večje kot so bile jugoslovanske v Avstriji. Prav tam, 14.

18 Rudi Koprivnik, n. d., 81.

19 Valentin Sima, n. d., 5.

20 ARS, 223–5626, Zabeležka pogovora z veleposlanikom SFRJ v Republiki Avstriji, 5. 11. 1984.

21 Avstrija je na industrijske izdelke, ki jih je Jugoslavija izvažala v Avstrijo, odobrila 50–odstotni popust, medtem ko so mnoge razvite zahodnoevropske države, članice EGS in EFTE, izvažale v Avstrijo brez carin. Za nekatere izdelke (lignit, zdravila, obutev) so morala jugoslovanska podjetja dobiti uvozna dovoljenja, za druge so veljale količinske omejitve (izdelki iz aluminija, guma). Niso bili redki primeri, ko so avstrijske lokalne oblasti preprečile uvoz posameznih proizvodov (na primer piva).

katerim se je obvezala, da bo pospeševala gospodarsko sodelovanje med podjetji.²² Ne-prestane jugoslovanske očitke o prevelikem trgovinskem in plačilnem primankljaju je zavračala, češ da je devizna bilanca med državama skorajda izravnana, ali je celo bolj ugodna za Jugoslavijo.²³ Po avstrijskih izračunih naj bi Jugoslavija trgovinski primankljaj "kompenzirala" s prilivom deviz od avstrijskih turistov,²⁴ jugoslovanskih delavcev v Avstriji,²⁵ od jugoslovanskih prometnih uslug za avstrijska podjetja in zlasti s prevozi do Kopra (in Reke). Na pripombe, da z nenaklonjenostjo in odporom spremlja ustanavljanje jugoslovanskih podjetij na svojem ozemlju, je avstrijska stran odgovarjala z naštevanjem primerov, ko so se jugoslovanska podjetja pokazala kot muhast, nezanesljiv in nedosleden partner. Menila je, da je jugoslovansko gospodarstvo preslabo organizirano in premalo podjetno za nastop na avstrijskem trgu. Po njenem je le peščica slovenskih podjetij (Gorenje, Radenska, Elan) svojo trgovsko mrežo imela prilagojeno avstrijskim zahtevam in razmeram. Avstriji so imeli slabo mnenje tudi o mešanih podjetjih na Koroškem in Štajerskem. Po njihovem mnenju niso ustrezala avstrijskim zahtevam, tudi zato ne, ker so bila preveč povezana s slovenskim gospodarstvom, njegovimi pomanjkljivostmi in težavami.²⁶

Meddržavni dogovori in pogodbe

Gospodarske sporazume med Jugoslavijo in Avstrijo lahko razdelimo na tri skupine: sporazume splošnega značaja, trgovinske sporazume in sporazume obmejnega značaja, ki so bili za Slovenijo še posebno pomembni. Po podpisu posameznega sporazuma sta državi običajno imenovali stalno ali občasno komisijo, jo zadolžili za spremljanje izvajanja sporazuma ter ji poverili skrb za prilagajanje sklenjenih določil spremenjenim razmeram in novim potrebam.

Sporazum o vzajemni menjavi blaga iz avgusta 1948 je bil pravni temelj, na katerem je potem skupna mešana komisija do druge polovice šestdesetih let vsako leto sprejemala protokole o obsegu blagovne menjave, ki so obsegali blagovne liste (kontingente), vrednost skupne blagovne menjave ter posameznih skupin proizvodov.

Sledil je meddržavni sporazum, ki je uredil dva medsebojno tesno povezana proble-

22 Mešana komisija naj bi podpirala sodelovanje podjetij pri predelavi in pridobivanju surovin, izgradnji industrijskih podjetij, proizvodnji blaga, medsebojni menjavi blaga in storitev, prodaji tega blaga zlasti na tržišča držav tretjega sveta. Podjetja naj bi pospešila izmenjavo strokovnjakov, informacij, licenc, organizirala tečaje. – Uradni list (UL) SFRJ, Mednarodne pogodbe, št. 51/27, 27. 9. 1973.

23 Po podatkih avstrijske narodne banke naj bi avstrijski deficit v plačilni bilanci z Jugoslavijo leta 1986 znašal 1,077 milijarde šilingov, naslednje leto pa 1,016 milijarde šilingov. – ARS, 223–5620, Poročilo o izvajanju resolucije Skupščine SRS iz leta 1975 in srednjeročnega programa ukrepov in aktivnosti za pospeševanje obmejnega gospodarskega sodelovanja, 14. 12. 1988.

24 Do konca sedemdesetih let so avstrijski turisti prispevali več kot 20 odstotkov skupnih jugoslovanskih turističnih prihodkov. Leta 1980 se je ta delež zmanjšal na 14 odstotkov, leta 1983 pa na 5,6 odstotka. Temu ustrezno so avstrijski turisti leta 1976 prispevali 60 odstotkov h kriju jugoslovanskega deficita z Avstrijo, kar pa je v letih 1983–1984 padlo na 20 odstotkov, da bi se leto kasneje dvignilo na 28,9 odstotka. – Valentin Sima, n. d., 13.

25 V prvi polovici sedemdesetih let so zdomska nakazila pokrila okoli 60 odstotkov jugoslovanskega trgovinsko–bilančnega primanjkljaja z Avstrijo. V drugi polovici sedemdesetih let se je ta delež zmanjšal na 40 odstotkov. Med leti 1982 in 1984, ko so dohodki od avstrijskih turistov upadli, so bila zdomska nakazila eden pomembnejših deviznih virov, ki so prihajali iz Avstrije. – Prav tam.

26 GV, št. 28, 18. 7. 1991, Avstriji so previdni.

ma, in sicer problem dvolastniškega premoženja²⁷ in problem maloobmejnega prometa v obmejnem pasu. Pot do sporazuma ni bila lahka. Maja 1951 na Bledu in septembra 1952 v Gleichenbergu sta državi podpisali delna sporazuma, ki sta urejala dvolastniško premoženje in maloobmejni promet v jugoslovanskem obmejnem pasu. V ta okvir sodi še poseben protokol, ki ga je jugoslovanska vlada podpisala na Brionih sredi leta 1952. Z njim se je obvezala, da ne bo kratila lastninske pravice avstrijskim malim in srednjim kmetom, ki obdelujejo zemljo v obmejnem pasu. V protokolu je posebej poudarila, da je pri dvolastniškem premoženju naredila delno izjemo, saj ga ni, tako kot drugo "avnojsko" premoženje, "likvidirala na račun reparacij za storjeno škodo v drugi svetovni vojni". Ta "prijateljska gesta" pa ni veljala za veleposestniško, cerkveno in občinsko zemljo ter posestva medvojnih nacističnih funkcionarjev v obmejnem pasu.²⁸ Sporazum, ki je urejal dvolastniško premoženje na obeh straneh meje, sta državi podpisali marca 1953. Sprejet je bil v neprimernem času. Le dva meseca kasneje je v Jugoslaviji začel veljati zakon, ki je podpržavil tudi del zemljišč avstrijskih državljanov v obmejnih krajih. Tako sta državi dvolastniški problem lahko formalno rešili šele po podpisu Avstrijske državne pogodbe, ko sta 8. marca 1956 podpisali beograjski protokol. Vseh težav pa tudi ta protokol ni rešil. Jugoslavija se namreč kljub obljubi svoje delegacije, da se bo držala sporazuma, ni bila pripravljena odreči veljavnosti jugoslovanskih predpisov, zlasti ko je šlo za stanovanja avstrijskih dvolastnikov v jugoslovanskem obmejnem pasu. V takih primerih so vedno dobili prednost jugoslovanski predpisi.²⁹

Leta 1953 sta se državi lotili obmejnega ali "področnega" gospodarskega sporazuma, ki naj bi obema prinesel veliko gospodarsko korist. To pa je bil za tisti čas še pretrd oreh, zato sta prizadevanja kmalu opustili. Predlog za "drobno" gospodarsko menjavo je dala Trgovinska zbornica iz Gradca. Izdelala je načrt, po katerem bi Jugoslavija v obmejni avstrijski pas brez carine izvažala določene količine izdelkov. Izkupiček od prodaje bi se zbiral pri pooblaščenih avstrijskih denarnih zavodih. Ta predlog ni dobil podpore niti na avstrijski niti na jugoslovanski strani.³⁰ Gospodarski odbor izvršnega sveta je napravil nov predlog gospodarskega sodelovanja v obmejnem območju, ki je bolj "odgovarjal" slovenski oziroma jugoslovanski strani, vendar ni postal predmet širše obravnave. Več uspeha sta državi imeli pri urejanju letalskega prometa in vodnogospodarskih vprašanj na Dravi. Pobuda za sklenitev sporazuma o usklajenem elektroenergetskem sistemu na Dravi je prišla iz Slovenije. Na to je bila Slovenija prisiljena, saj je Avstrija hotela s svojim sistemom vodnih elektrarn v celoti izrabit vodotočne odklone od naravnega odtoka Drave ter se je brez jugoslovanske vednosti z Italijo dogovarjala o odvajanju dela reke Zilje v veliko akumulacijsko elektrarno v porečju Tilmenta. Če bi se ta projekt uresničil, potem bi se vodostaj Drave pri Dravogradu znižal za najmanj tri odstotke.³¹

27 335 avstrijskih državljanov je imelo v obmejnih krajih 1791,47 ha zemlje, ki je bila večinoma zaplenjena na podlagi odloka Predsedstva AVNOJ-a od 21. novembra 1944 o prehodu sovražnikovega imetja v državno svojino, nekaj pa na podlagi zakona o razlastitvi posestev, ki jih obdelujejo koloni in viničarji. 237 jugoslovanskih državljanov v teh krajih pa je imelo v Avstriji 1187 ha zemlje.

28 ARS, Fond predsedstva Vlade LRS, S. pov., šk. 25, Protokol sporazuma o položaju avnojskih dvolastnikov na jugoslovanskem ozemlju glede na maloobmejni promet med Jugoslavijo in Avstrijo, 24. 6. 1952.

29 V primerih, ko so v stanovanjih ali hišah avstrijskih dvolastnikov živeli jugoslovanski državljani, so v skladu z jugoslovansko stanovanjsko zakonodajo avstrijski dvolastniki lahko uveljavili le vrnitev zapadle in redno plačevanje tekoče najemnine.

30 ARS, 223–306, Zapisnik 30. seje Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije (Izvršnega sveta SRS), 22. 10. 1954.

31 ARS, Fond Izvršnega sveta Skupščine SRS, S. pov., Resume-Zapisnik, 29. 2. 1952; prav tam, Pripombe k Avstrijskemu predlogu, 16. 5. 1952; prav tam, Resume-Zapisnik, 10. 7. 1953, Projekt o odvajanju reke Zilje v Italijo, 10. 9. 1955.

Sporazum o vodnogospodarskem režimu na Dravi, ki je bil podpisan maja 1954, je umiril nasprotja na obeh straneh. Slovensko elektrogospodarstvo je bilo z njim zadovoljno, saj mu je omogočil, da z viški električne energije odplača novo opremo, s katero je povečalo zmogljivosti svojih elektrarn. Po podpisu sporazuma je skrb za urejanje vodnogospodarskih vprašanj prevzela skupna jugoslovansko-avstrijska komisija. Na rednih sestankih je obravnavala načrte za gradnjo novih elektrarn in pregrad, spremljala ureditev vodnih pritokov in meritve onesnaženosti itn. Leta 1956 so prišla na vrsto vodnogospodarska vprašanja mejnega toka reke Mure ter uskladitev voznega reda turističnih avtobusov. Konec petdesetih let sta se državi osredotočili na preoblikovanje sporazuma o maloobmejnem prometu. Razprava se je začela leta 1958, končala pa marca 1960, ko je bil v Beogradu podpisan sporazum o razširitvi obmejnega prometa, kar je bil pomemben dogodek za obmejno sodelovanje. Dotedanji skromni okvir obmejnega prometa, ki je bil omejen le na dvolastnike, se je razširil na vse stalne prebivalce določenega obmejnega pasu. Ta pas pa ni bil po slovenskih merah in željah, saj zaradi avstrijskega nasprotovanja ni zajel večjih krajev, kot so Bled, Radovljica, Kamnik, Maribor itn. Sporazum je v nasprotju z avstrijskimi napovedmi hitro obnovil vezi med obmejnimi občinami. Interesi in koristi med njimi so se začeli prepletati, zlasti med Borovljami in Tržičem ter med Železno Kaplo in Kranjem.

V šestdesetih letih se sprejemanje gospodarskih sporazumov, ki so širili prostor za gospodarske stike, ni ustavilo. Z gospodarskega vidika je imel največjo težo leta 1967 sprejeti sporazum o blagovnem in plačilnem prometu, ker je zmanjšal carinske pregrade za jugoslovanski izvoz v Avstrijo. S podpisom sporazuma je Avstrija priznala jugoslovanskim izdelkom ugodnosti, ki jih je določal sporazum z GATT; izvzet je bil le uvoz kmetijskih pridelkov. S tem sporazumom se je jugoslovanska stran obvezala, da bo zagotovila večji uvoz avstrijskega blaga ter začela plačilni promet obračunavati v konvertibilnih valutah. V tem desetletju je bila največja pozornost, posebno avstrijske strani, namenjena turizmu. Leta 1966 sta državi podpisali meddržavni sporazum o odpravi vizumov, ki je v poletnih mesecih povečal obisk avstrijskih turistov v Jugoslaviji, v zimskem času pa obrnil turistični tok iz Slovenije v avstrijske zimsko-športne centre. Leta 1967 je bil v Ankaranu podpisan sporazum o obmejnem prometu oseb, ki je bil velik korak k politiki odprte meje. Podpisan je bil z namenom, da olajša in okrepi sodelovanje prebivalcev z obeh strani meje. Stalne propustnice so zajele desettisočmetrski pas. Dvolastniki so bili deležni posebnih olajšav. Ukrepe za povečanje obmejnega prometa je mešana komisija sprejela v naslednjih letih. Omilila je zahteve za prenos blaga, razširila obmejno območje in povečala število mejnih prehodov. Hkrati s tem sporazumom je bil sprejet tudi sporazum o prenašanju blaga v obmejnem prometu z Avstrijo. Sporazum je uvedel neomejeno število prehodov, določil pa količino blaga, ki so ga upravičenci brez plačila carine in drugih davščin lahko mesečno prinesli v državo.

Drugi sporazumi iz tega obdobja so bili pomembnejši za jugoslovansko stran. Povečali so vlogo gospodarskih zbornic, pravno uredili zaposlovanje jugoslovanskih delavcev v Avstriji in njihovo zdravstveno ter pokojninsko zavarovanje. Za rešitev tega perečega problema je bil že skrajni čas, saj je bilo konec šestdesetih v Avstriji na začasnem delu okoli 80.000 jugoslovanskih državljanov. Socialna in zdravstvena varnost registriranih jugoslovanskih delavcev sta znova postali predmet meddržavnega dogovarjanja na začetku osemdesetih let, ko so avstrijski delodajalci zaradi poslabšanja gospodarskih razmer začeli delavce množično odpuščati. Kljub temu, da je bil ta problem na dnevnem redu pogovorov vseh državnih delegacij, sta ga državi rešili šele tik pred razpadom Jugoslavije. Februarja 1989 je bila v Uradnem listu objavljena dopol-

njena konvencija o socialni varnosti,³² ki je poleg drugih novosti zagotovila tudi varovanje za primer brezposelnosti.

V sedemdesetih letih je bilo težišče jugoslovansko-avstrijskih gospodarskih odnosov na sklenitvi meddržavnega sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Gibalo teh prizadevanj je bilo v Sloveniji. Slovenska politika ni videla ovir za sklenitev tega sporazuma. Prvič zato, ker so bili taki sporazumi v mednarodni praksi že uveljavljena oblika. Drugič zato, ker je Avstrija že sklenila sporazum o blagovni menjavi z Italijo, ki je veljal za območje južne Tirolske. In tretjič zato, ker naj bi bil tak sporazum za Avstrijo ugoden, saj bi ji omogočil, da bi se z obmejnim sodelovanjem izognila nekatere omejitvam, ki jih je zahtevalo njeno članstvo v EFTI. Slovenija je začela pripravljati "teren" že jeseni 1967, ko je jugoslovanska delegacija na trgovinskih pogovorih z Avstrijo postavila tudi vprašanje sklenitve sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Naslednje leto so to vprašanje slovenski predstavniki postavili vodilnim koroškim politikom. Bili so presenečeni, ker so naleteli na negativen odziv. Tako koroški glavar kot predsednik Deželne zbornice za Koroško sta menila, da za tak sporazum razmere še niso zrele.³³ Kljub temu pa Slovenija ni bila pripravljena opustiti svoje namere, temveč je maja 1969 koroški deželni vladi predstavila predlog blagovnega sporazuma.³⁴ Septembra 1970 sta se jugoslovanska in avstrijska stran v Splitu že dogovorili o ustanovitvi komisije za pripravo predloga o industrijskem sodelovanju v obmejnem pasu, ki naj bi bil deležen carinskih olajšav. Naslednje leto je Jugoslavija predlagala Avstriji, da podpišeta sporazum o maloobmejnem gospodarskem sodelovanju. Sporazum naj bi temeljil na posebnem carinskem sistemu ter na ugodnostih, nujnih za pospešitev industrijske kooperacije in drugih oblik gospodarskega povezovanja.³⁵ V pogovorih na najvišji ravni, ki so bili aprila 1972 na Dunaju, je bil sporazum deležen velike pozornosti. To je bil signal za slovensko skupščino, da znova prevzame pobudo. Decembra 1973 je sprejela Resolucijo o ekonomskih stikih s tujino, januarja 1975 pa Sklepe in stališča o obmejnem gospodarskem sodelovanju Socialistične republike Slovenije s sosednjimi državami.³⁶ V obeh dokumentih je obmejnemu gospodarskemu sodelovanju z Avstrijo namenila posebno mesto. Napovedala je, da bo ta oblika gospodarskega sodelovanja pospešila razvoj t. i. višjih oblik sodelovanja na področju industrijske proizvodnje ter t. i. širših oblik kooperacije v kmetijstvu in turizmu, povečala število skupnih vlaganj slovenskih in avstrijskih podjetij, pospešila sodelovanje na področju energetike, železniškega prometa in tehnologije. Blagovni sporazum s severno sosedo naj bi rešil tudi problem zaposlovanja slovenskih delavcev in nekaterih mejnih prehodov. Novembra 1978 se je jugoslovanski zvezni sekretar za trgovino Metod Rotar na uradnem obisku na Dunaju že dogovoril o ustanovitvi mešane

32 UL FLRJ, Mednarodne pogodbe, št. 3/5, 23. 2. 1989, Konvencija o spremembah in dopolnitvah Konvencije z 19. 11. 1965 med SFRJ in Republiko Avstrijo o socialni varnosti.

33 Koroški deželni glavar je to idejo podprl, vendar je menil, da prizadevanja nimajo možnosti za uspeh. Prvič zato, ker je Avstrija enotno carinsko območje in drugič, ker Koroška in Štajerska segata predaleč v notranjost države in bi bilo težko določiti obmejni pas. Predsednik koroške deželne zbornice pa je menil, da s sporazumom ne bo nič, ker mu bodo koroški industrialci zelo nasprotovali. To pa zato, ker sta bili obe gospodarstvi zelo "sorodni" in konkurenčni. – ARS, 223–1808, Aktualna problematika med SRS in Koroško, 16. 5. 1968; isti, Informacija, 29. 10. 1968.

34 ARS, 1165–304, Zapis o pogovorih delegacije Izvršnega sveta Skupščine SRS z delegacijo Koroške deželne vlade, 27. in 28. 5. 1969 v Celovcu.

35 ARS, 223–2462, Zapisnik 73. seje Izvršnega sveta Skupščine SRS, 10. 6. 1971, Poročilo o odnosih z Avstrijo.

36 UL SRS, št. 3/111, 5. 2. 1975.

delovne skupine ekspertov, ki naj bi proučila pogoje za obmejno gospodarsko sodelovanje ter pripravila osnutek sporazuma. Naloge komisije so ob obisku avstrijskega ministra za industrijo, trgovino in obrt v Jugoslaviji določili oktobra naslednjega leta. Eksperti so imeli prvo sejo od 10. do 12. marca 1980 na Dunaju. Strinjali so se, da mora sporazum zagotoviti, da obmejni pas postane liberalnejši gospodarski prostor, v katerem bosta obe gospodarstvi našli interes za sodelovanje na področju prometa, energetike, turističnega gospodarstva, bančništva in sejamskih prireditvev. Odprti sta ostali le dve vprašanji. Prvo je bila velikost obmejnega pasu. Jugoslovanski strokovnjaki so predlagali, da zajame širše območje, in sicer celotno ozemlje občin Jesenice, Radovljice, Tržiča, Kranja, Kamnika, Mozirja, Raven, Dravograda, Slovenj Gradca, Radelj, Maribora, Lenarta, Ormoža, Ptuja, Murske Sobote. Drugo vprašanje so bili nosilci obmejnega sodelovanja. Jugoslovanska delegacija je menila, da morajo biti to gospodarska podjetja, avstrijski delegaciji pa se je zdelo najpomembnejše, da morajo imeti nosilci sodelovanja svoj sedež v obmejnem območju. Avstrijska delegacija je ob koncu sporočila, da se bo postopek lahko nadaljeval šele potem, ko bodo dobili pristanek deželnih oblasti na Koroškem, Štajerskem in Gradiščanskem.³⁷

Sestanku je sledila živahna diplomatska dejavnost slovenske politike. Sredi junija je prišlo tudi do srečanja predsednika slovenskega izvršnega sveta s koroškim deželnim glavarjem. Ta in še drugi pogovori so pokazali, da ima Koroška velike koristi od gospodarskega sodelovanja s Slovenijo in z drugimi jugoslovanskimi republikami. Tako so jugoslovanski turisti že četrto leto popravljali koroško povprečje turističnega prometa, ki je stagniralo, koroške trgovine so že tretje leto opravile največ prometa z jugoslovanskimi kupci, banke in turistične agencije pa so kovale velike dobičke z menjavo dinarjev, saj je bila razlika med nakupnim in prodajnim tečajem precej večja kot drugje na Zahodu.³⁸ Kljub temu pa koroška politika ni bila naklonjena večjemu gospodarskemu sodelovanju in podpisu sporazuma o obmejnem sodelovanju. Po besedah koroškega deželnega glavarja Leopolda Wagnerja predvsem zato, ker "nihče na Koroškem nima predstave, kaj bi obmejno sodelovanje prineslo in kako naj bi bil sporazum sestavljen".³⁹ Po polletnem omahovanju je Avstrija septembra 1980 poslala uradno sporočilo, da "zaenkrat" sporazuma ne bo podpisala. Dopustila je le možnost, da se državi dogovorita o "konkretnih" oblikah pospeševanja gospodarskega življenja ob meji.⁴⁰

Leta 1982 je novi predsednik slovenskega izvršnega sveta obnovil prizadevanja za sklenitev sporazuma. Sprva je dobro kazalo, saj je koroška deželna vlada konec leta 1983 pristala na ustanovitev mešane komisije, ki naj bi podrobneje proučila možnosti za pripravo sporazuma. Slovensko upanje, da bo Avstrija morda še spremenila svoje stališče, je živelo do konca leta 1984. Takrat je avstrijski kancler na obisku v Jugoslaviji izjavil, da njegova država obmejnega sporazuma ne bo sklenila, ker ima preveč slabo izkušnjo s podobnim sporazumom, sklenjenim z Italijo. Predlagal je, da gospodarske povezave med obmejnimi občinami in podjetji krepijo po "že uveljavljenih oblikah in brez razmišljanja o sporazumu".⁴¹ Desetega aprila 1985, na drugi in zadnji seji mešane komisije je tudi koroški predstavnik ponovil že znano uradno avstrijsko stališče, to je,

37 ARS, 223–5041, Poročilo o preliminarinih pogovorih za sprejem Sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju med SFRJ in Republiko Avstrijo, 10. in 12. 3. 1980 na Dunaju.

38 ARS, 223–5180, Platforma za pogovore dr. Vratuše z Leopoldom Wagnerjem, 17. 6. 1980.

39 ARS, 223–5180, Beležka pogovora generalnega konzula SFRJ v Celovcu s koroškim deželnim glavarjem Wagnerjem, 23. 4. 1980.

40 ARS, 223–5181, Sodelovanje SRS s sosednjimi državami.

41 ARS, 223–5626, Zabeležka pogovora z Miloradom Pešićem, veleposlanikom SFRJ v Avstriji, 5. 11. 1984.

da ne vidijo niti potrebe niti prednosti v sklenitvi obmejnega sporazuma in da so pripravljeni podpirati in pospeševati le konkretne oblike sodelovanja med samimi podjetji.⁴²

V sedemdesetih letih sta državi podpisali sporazum o sodelovanju na področju turizma, posebno pogodbo o ustanovitvi jugoslovansko-avstrijske banke s sedežem na Dunaju ter meddržavni dogovor, ki je v naslednjih letih večkrat pritegnil strokovno in drugo javnost v obeh državah. To je bila pogodba o gradnji cestnega predora pod Karavankami. Za ta veleprojekt se je Slovenija zavzemala že od začetka sedemdesetih let. Do septembra 1977, ko je bila pogodba podpisana, je pripravila že 23 variant graditve. S pogodbo sta se državi obvezali, da bosta skupno zagotovili projektiranje, vzdrževanje in obratovanje cestnega predora med Hrušico in Sentjakobom v Rožni dolini. Določila, ki so urejala medsebojna pravna razmerja, financiranje in ostale zadeve, ki jih sicer obravnavajo meddržavne pogodbe, so bila zelo neugodna za jugoslovanske investitorje.⁴³ To pa zato, ker je bilo takratno uradno stališče Dunaja, da nima večjih interesov za gradnjo predora, ki naj bi bil za promet odprt poleti 1984. Avstrijski zvezni finančni minister je med konferenco IBDR in IMF v Beogradu jugoslovanskim predstavnikom "brez kakršnih zadržkov" povedal, da so neugodna določila pogodbe posledica velike "rezerviranosti" in premajhnega interesa Avstrije za zgraditev predora. V veliki meri, ker tranzitni promet in onesnažena okolica avtocest kazita podobo Avstrije kot turistične dežele. Po njegovih besedah Avstrija take povezave ne potrebuje tudi zato, ker bodo z odprtjem predora turisti "odtekali" v Slovenijo.⁴⁴ Leta 1978 je Slovenija začela iskati tuje kreditorje. Za to pa je morala dobiti medrepubliško podporo in soglasje. Zaradi gospodarske krize v Jugoslaviji in stanja njene plačilne bilance pa tudi sprememb v oceni investicijske vrednosti gradnje predora ter spremljajočih objektov,⁴⁵ je konec sedemdesetih let prišlo do zamika načrtanega časovnega plana gradbenih del in do spremembe sporazuma iz leta 1977. Postopek se je začel spomladi 1979 ter se oktobra 1980 končal s podpisom na Dunaju. Spremenjena pogodba je zagotovila enakopravnejši odnos držav pogodbenic, saj je bilo v poglavju o financiranju določeno, da vsaka stran prevzame stroške financiranja, gradnjo, vzdrževanje, upravo in obratovanje za del gradbenega objekta, ki leži na njenem državnem ozemlju, dohodki od cestnine pa ostanejo državi pogodbenici, ki jih pobira. Jugoslavija je pogodbo ratificirala decembra 1982,⁴⁶ Avstrija pa na začetku naslednjega leta. S tem pa težav še ni bilo konec. Izpeljati je bilo treba še mednarodno licitacijo gradbenih del ter zaključiti pogajanja za najem tujih kreditov. Licitacijska komisija je najprej predlagala investitorju, da se gradbena dela na predoru oddajo slovenskemu ponudniku SCT iz Ljub-

42 ARS, 223–5820, Položaj slovenske narodne skupnosti v zamejstvu, 18. 6. 1985.

43 V pogodbi sta se državi sporazumeli, da se gradbeni, finančni, upravni in drugi stroški, kot tudi dohodki od cestnine in izdatki za obratovanje delijo v razmerju 50 : 50. Sredstva za gradnjo se zberejo tako, da avstrijska stran iz lastnih sredstev zagotovi 400 milijonov šilingov, jugoslovanska stran pa enakovreden znesek v dinarjih. Za preostala finančna sredstva naj bi Jugoslavija najela tuj kredit in zanj prevzela vsa jamstva. Potrebna kreditna sredstva naj bi jugoslovanski investitor dal na razpolago tudi avstrijski strani, ki bi kredit odplačala samo s cestnino.

44 ARS, 223–5344, Zapis sestankov v Beogradu ob priliki konference IBDR in IMF, ki jih je vodil Janko Smole, 1979.

45 Prvotna investicijska vrednost 2,1 milijarde šilingov se je do junija 1980 povečala na šest milijard šilingov. To povečanje je pomenilo, da mora slovenska (jugoslovanska) stran zagotoviti ne več 1,3 milijarde, temveč 5,2 milijarde šilingov. – ARS, 223–5090, Predlog platforme 3. zasedanja jugoslovansko-avstrijske komisije za izgradnjo predora pod Karavankami, 27. 6. 1980.

46 ARS, 223–4768, Zapisnik 41. seje Izvršnega sveta Skupščine SRS, 27. 12. 1984.

ljane. Ker pa se s tem ni strinjala Evropska investicijska banka, je moralo podjetje SCT decembra 1985 30 odstotkov del prepustiti nemškemu podjetju Polnensky-Zolner.⁴⁷

Šele ob koncu osemdesetih let je Avstrija pokazala večjo pripravljenost za sklenitev dogovora o podpisu sporazuma o zaščiti investicij od nekomercialnih (političnih) rizikov in sporazuma o izogibanju dvojnemu obdavčenju.

Posebno obliko meddržavnih dogovorov so predstavljali sejamski sporazumi. Sklenjeni so bili na začetku petdesetih let, ko so bili gospodarski stiki med obema državama še omejeni in ko je bila vsa njuna zunanjetrgovinska menjava vezana na kontingente. Njihov pglavitni namen je bil, da zagotovijo dodaten izvoz in uvoz, zato so zajemali izdelke, ki niso prišli v redne trgovinske sporazume, so pa po njih v obmejnih pokrajinah povpraševali. Prvi sejamski sporazum je leta 1952 sklenila Gospodarska zbornica Slovenije z avstrijsko štajersko trgovinsko zbornico. Vključeval je blagovno menjavo v času sejma v Gradcu. Ta oblika dodatne blagovne menjave, v kateri so v glavnem sodelovala trgovska podjetja, se je izkazala za ekonomsko utemeljeno in koristno, zato je Gospodarska zbornica Slovenije dve leti kasneje za blagovno izmenjavo v času sejma v Celovcu in Innsbrucku sklenila še sejamska sporazuma s koroško in tirolsko trgovinsko zbornico. V naslednjih letih se je število sejamskih sporazumov povečalo, kot se je povečalo tudi število udeleženk; na jugoslovanski strani je najprej pristopila hrvaška gospodarska zbornica, nato pa še bosanskohercegovska. V blagovno menjavo so se vključila tudi podjetja iz drugih jugoslovanskih republik. Leta 1962 je bil na pobudo Gospodarske zbornice Slovenije ustanovljen sejem Alpe-Adria. Svoj sedež in razstavne prostore je imel v Ljubljani. Slovenija je svoj sejem pospremila na pot z željo, da bi postal središče trgovine za blago široke porabe na ozemlju treh držav. V sedemdesetih letih sta se priključila še dva sejma v avstrijskih mestih Železno (Einstadt) in Dunaj.

Vloga Slovenije pri krepitvi gospodarskih stikov z Avstrijo

Med leti 1945 in 1991 se je Slovenija med vsemi jugoslovanskimi republikami najbolj prizadevala za povečanje jugoslovansko-avstrijskega gospodarskega sodelovanja. V svojih naporih je imela precejšnjo prednost pred drugimi republikami, zlasti zaradi geografskega položaja ter zgodovinskih in drugih povezav. H krepitvi gospodarskih stikov z razvitejšo sosedo jo je sililo slabšanje materialnega položaja njene narodne manjšine na avstrijskem Koroškem in Štajerskem ter želja po hitrejšem gospodarskem napredovanju in približevanju razvitemu Zahodu. Ena od pomembnejših poti v razviti svet je nedvomno tekla preko avstrijskega trga, podjetništva in kapitala.

V obdobju omejenih in enostranskih gospodarskih stikov, to je v letih od 1945 do 1947/48, je bilo slovenski vladi prepuščeno, da obudi in na novo naveže gospodarske stike s sosednjo državo. Pri tem je bila omejena, saj je iz političnih razlogov lahko vzpostavila stik le s tistim delom Avstrije, ki je bil pod nadzorom Sovjetske zveze. Sovjetska zasedbena oblast ji je bila naklonjena. Pomagala je pri izsleditvi in vračanju dela opreme in predmetov, ki so bili pred koncem vojne odpeljani iz Slovenije.⁴⁸ Gospodarska (pa tudi druga) ministrstva slovenske vlade so bila iznajdljiva, zato je s sovjetskimi delom Avstrije hitro stekla živahna trgovinska izmenjava. Leta 1945 so se trudili, da bi v Avstriji nakupili čim več surovin (magnezita, železove rude in ognje-

47 ARS, 223–6313, Zapisnik 77. seje koordinacijske komisije Izvršnega sveta skupščine SR Slovenije, 16. 12. 1985.

48 ARS, 223–1543, Posli delegata ministrstva za zunanje zadeve pri LRS, 19. 6. 1946.

varnega materiala) pa tudi drugega industrijskega blaga. Ministrstvo za trgovino in preskrbo je za te namene namenilo del Reich mark, ki so jih dobili pri zamenjavi denarja.⁴⁹ Ministrstvo za industrijo in rudarstvo pa je že junija 1945 obravnavalo načrt, po katerem bi obnovilo proizvodnjo v poškodovanih in "oplenjenih" usnjarskih obratih tako, da bi prepeljalo stroje in naprave iz treh usnjarn v Gradcu. Naslednje leto so gospodarska ministrstva slovenske vlade svojo pozornost preusmerila v nakupovanje elektromateriala, raznega orodja ter polizdelkov iz jekla. Samo v dneh od 8. do 11. januarja 1946 so na Dunaju nakupili toliko različnega materiala, da so ga naložili na 112 različnih avtomobilov. Del tega industrijskega materiala je bil namenjen tudi v druge republike. Za potrebe teh republik so pooblaščen slovenski nakupovalci v tem letu kupovali tudi različne predmete široke porabe. Leta 1947 in v prvi polovici leta 1948 so slovenski posredniki še okrepili napore za nakup raznovrstnega orodja, elektrotehničnega materiala in raznih kovinskih izdelkov, ki so v Avstrijo prihajali po različnih kanalih iz Švedske in Nemčije. V tem času jim je uspelo skleniti investicijske sporazume o dobavi strojne in druge opreme ter materiala za novo zgrajene elektroenergetske objekte v Sloveniji.⁵⁰ Zaradi informbirojevskih dogodkov Uprava sovjetskega premoženja v Avstriji ni hotela izpolniti pogodbenih obveznosti, čeprav je slovenska vlada že nakazala zahtevane predpaje.

Ko je na začetku petdesetih let vodenje republiškega izvršnega sveta prevzel Boris Kraigher, se je Slovenija dejavno vključila v pripravljanje konvencij o gospodarskem sodelovanju z Avstrijo. Prav v Sloveniji so po navodilih iz Beograda izdelali osnutke prvih sporazumov. Največ pozornosti so namenili konvencijam o tranzitnem železniškem prometu, s katerimi bi izkoristili zmogljivosti nekdanje južne železnice in si tako zagotovili znatne devizne dohodke. V ospredju je bila tudi ureditev osebnega prometa ter sklenitev turističnega sporazuma. Slovenija je pričakovala, da bo predlog za podpis turističnega sporazuma prišel od Avstrije. Predlog, ki ga je pripravila, je vseboval samo splošne določbe, brez pogojevanja deviznih kontingentov. V Ljubljani so se pripravljali, da bodo načeli vprašanje liberalizacije blagovnega prometa, graditve predora pod Ljubeljem in sklenitev sporazuma o avtobusnem prometu.

Slovenija je svojo prisotnost na avstrijskem trgu začela krepiti v prvi polovici petdesetih let. Izkoristila je možnosti dodatne blagovne menjave preko sejemskega sporazumov. Ti sporazumi so slovenskemu gospodarstvu omogočili boljšo oskrbo gospodarstva z reprodukcijskim in drugim materialom, prebivalstva pa z izdelki široke porabe. V šestdesetih letih so v naši republiki ugotovili, da odnosi med obema državama še ne ustrezajo "moči in komplementarnosti" obeh gospodarstev.⁵¹ Vlada, gospodarska zbornica in drugi organi so začeli spodbujati podjetja, naj živahneje trgujejo z Avstrijo. Najhitreje so se odzvala metalurška, strojno-kovinska, živilska, tekstilna, kemična in usnjarska podjetja. Njihova začetna vnema pa je zaradi velikih in težko premostljivih ovir, povezanih z izpolnjevanjem avstrijskih carinskih, davčnih in drugih predpisov, hitro upadla. S trgovinskim sporazumom iz leta 1967 je Avstrija sicer pristala na sprostitve jugoslovanskega uvoza, toda v praksi je ni bila pripravljena priznati vsem proizvodom.

V sedemdesetih letih je slovenska vlada vložila veliko časa in moči v priprave za sklenitev že obravnavanega meddržavnega sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Ta prizadevanja so bila tesno povezala z nujnostjo po bolj organizirani in

49 ARS, 223–1543, Dopis Ministrstva za trgovino in preskrbo LRS, 30. 5. 1946.

50 Ti sporazumi naj bi zagotovili turbine za hidroelektrarno v Medvodah, na Savici in Ljubljani ter opremo za daljnovode in transformatorske postaje.

51 ARS, 1165–117, Zapisnik sestanka z avstrijskim gospodarskim atašejem v Zagrebu, 10. 12. 1965.

učinkoviti politiki neposredne gospodarske pomoči slovenski narodni skupnosti v Avstriji, kot bistvenemu pogoju za njeno preživetje. Slovenija je sicer do tedaj na razne načine pomagala narodni skupnosti, zelo malo pa je storila za tesnejše gospodarsko sodelovanje med Slovenci na obeh straneh meje. Le majhen del razloga za to je bilo dejstvo, da je bila jugoslovanska politika do zamejstva opredeljena le v političnih dokumentih. Spodbuda za neposredno pomoč je prišla od narodne skupnosti. Ta je v Ljubljano sporočila, da so se gospodarske razmere v sedemdesetih letih poslabšale. Področje, kjer je strnjeno bivala slovenska narodna skupnost, je bilo gospodarsko manj razvito in je že precej zaostajalo za avstrijskim povprečjem. Kmetijstvo in gozdarstvo kot stoletna temelja njenega gospodarstva sta izgubljala na pomenu in se umikala turizmu in industriji. V sekundarnemu gospodarskem sektorju pa slovenska skupnost ni bila zastopana v večjem številu, ker zato ni imela zadosti kapitala. Posledica neugodne gospodarske strukture je bil velik delež brezposelnih med aktivnim prebivalstvom, ki v domačem kraju ni mogel računati na zaposlitev. Vodstvo narodne skupnosti je pričakovalo, da ji bo Slovenija pomagala tako s finančnimi sredstvi kot z neposrednim vključevanjem v gospodarske tokove, ki so tekli med obema državama.⁵²

Gospodarska pomoč narodni skupnosti je kmalu postala pomembna naloga slovenske vlade. Marca 1978 je slovenska skupščina sprejela dokument z naslovom Politika krepitve materialne osnove slovenske narodne skupnosti v zamejstvu. Njegova temeljna podmena je bila, da se slovenska manjšina lahko upira procesom nasilne asimilacije le, če je sposobna okrepiti lasten socialnoekonomski položaj in eksistenco na območju, kjer avtohtono prebiva. Po sprejemu tega dokumenta je postala pomoč mešanim podjetjem v Avstriji, katerih lastniki so bili pripadniki slovenske skupnosti ali slovenska podjetja, pomembna politična naloga.⁵³ Najprej pa je bilo treba uskladiti stališča z obema osrednjima slovenskima organizacijama na Koroškem, ker sta imeli na proces gospodarske krepitve drugačne poglede. Menili sta, da je treba nekatere možnosti in načine gospodarskega sodelovanja nekoliko drugače ovrednotiti in tudi izpeljati, kot so si to zamislili v Ljubljani. Po njihovem bi morali povečati obseg menjave po sejmskih sporazumih ter pritegniti v obmejno menjavo vse gospodarstvo južne Koroške, torej poleg mešanih in slovenskih tudi avstrijska podjetja. Na ta način bi povečali zanimanje avstrijskih podjetnikov za sklenitev meddržavnega sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Kar zadeva naglico pri ustanavljanju mešanih podjetij, ki so jo zagovarjali v Ljubljani, so menili, da je treba najprej pokriti izgubo in sanirati že delujoča podjetja (kot na primer Elan, Alpetour, Topsport), omogočiti, da bodo ta bolj odprta za vstop novih družabnikov tako iz Jugoslavije kot Avstrije ter izboljšati kreditne pogoje. Slovenski politiki so očitali, da na mešana podjetja gleda le kot na "poligon" za prodor slovenskega gospodarstva na evropski trg ter da kadrovske, poslovno in drugo politiko povsem podreja ekonomskemu interesu matičnih organizacij iz Slovenije.⁵⁴ Po njihovem bi morala biti prednostna naloga slovenske vlade ekonomska krepitev slovenskih podjetij na Koroškem. Prvi ukrep v tej smeri naj bi bilo imenovanje domačih, torej koroških strokovnjakov na vodstvene funkcije.⁵⁵

52 Delo, 26. 8. 1976, Srečanje ob celovškem lesnem sejmu.

53 Leta 1978 so bila to podjetja Fittewerk, Šmihel nad Pliberkom (soustanovitelj Donit, Medvode); Sigidorfer Quelle v Žetinah (Zdravilišče Rogaška Slatina); Transport GmbH, Pliberk (Toper, Celje); Elan Sport-artikelerzeugung und Haendels GmbH v Celovcu (Elan, Begunje); Intertrade – Celovec Slovenijales (ustanovitelji slovenska podjetja iz Koroške); Hotel Obir, Železna Kapla (Alpetour, Škofja Loka).

54 ARS, 1165–1842, Zapisnik 2. seje Odbora za obmejno gospodarsko sodelovanje, 12. 12. 1983.

55 ARS, 1165–1842, Zabeleška, 6. 4. 1983.

Junija 1980 so se proizvodne, trgovske in druge organizacije združenega dela v Sloveniji povezale v Interesno skupnost za razvoj obmejnega gospodarskega sodelovanja z Avstrijo. Naloga skupnosti, ki je leta 1981 imela 48 članic, je bila povečanje obsega gospodarskega sodelovanja. Članice so dobile zagotovilo, da bodo z vključitvijo v programe obmejnega gospodarskega sodelovanja deležne olajšav na deviznem, davčnem, kreditnem in še nekaterih drugih področjih.

Leta 1982 je novi slovenski izvršni svet na čelu z Janezom Zemljaričem še poudaril pomembnost poglobljenega sodelovanja slovenskega gospodarstva z avstrijskim. Sprejel je zahteven in obsežen Program ukrepov in aktivnosti za pospeševanje obmejnega gospodarskega sodelovanja, ki je postal sestavni del novega srednjeročnega načrta. V programu so bile podrobno razdelane vse gospodarske dejavnosti, potrebne za razširitev blagovne in druge menjave z Avstrijo.⁵⁶ Janez Zemljarič je šel po poti Janka Smoleta ter najprej navezal tesnejše in pristnejše odnose z deželno vlado avstrijske Koroške, ki je veljala za največjega nasprotnika gospodarskega približevanja. Leta 1982 sta obe strani ustanovili skupen Kontaktni komite za sodelovanje med SR Slovenijo in avstrijsko zvezno deželo Koroško, ki je potem ustanovil delovne skupine za obravnavo skupnih vprašanj na področju energetike, nastopanja na trgih držav tretjega sveta in izgradnjo turističnega središča Peca. Leta 1982 in 1983 je imel komite več sestankov, na katerih sta obe delegaciji izmenjali informacije o gospodarskem položaju v Jugoslaviji in Avstriji ter obravnavali predloge za izboljšanje in razširitev gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Koroško. Janez Zemljarič se je trudil okrepiti gospodarske stike Slovenije ne samo z avstrijsko Koroško, temveč tudi z drugimi avstrijskimi deželami. Dotedanje stike, ki so bili v glavnem omejeni na blagovno menjavo v okviru sejmskih sporazumov, je hotel nadgraditi in blagovno menjavo postopoma preusmeriti v višje oblike gospodarskega sodelovanja, zlasti v proizvodno sodelovanje in dolgoročno kooperacijo ter povečati obseg skupnih poslov na področju turizma in prometa. V letih 1982–1984 si je izvršni svet zadal nalogo, da popravi nastop slovenskih podjetij na avstrijskem trgu in omeji trgovanje podjetjem, ki se ne bodo držali predvidenih rokov in kakovosti izdelkov.

Za neposredno krepitev prisotnosti slovenskega gospodarstva na trgih avstrijskih dežel je bila zadolžena Gospodarska zbornica Slovenije. Leta 1983 je začela akcijo "reformiranja odnosov med sosedmi",⁵⁷ s katero je hotela predvsem izboljšati kreditne in druge pogoje za učinkovitejše poslovanje skupnih podjetij in spodbuditi domača podjetja za povečanje menjave, za združevanje sredstev ter raziskovanje avstrijskega tržišča. V ta sklop sodijo prodajne razstave slovenskih izdelkov, ki jih je skupaj s tirolsko zbornico leta 1983 in 1984 organizirala v veleblagovnici v Innsbrucku. Prva razstava je dobro uspela, druga pa ne, ker avstrijska stran ni več pokazala zanimanja.⁵⁸ Leta 1984 je Gospodarska zbornica Slovenije poslala štajerski trgovinski zbornici seznam gospodarskih organizacij, ki so želele vzpostaviti kooperacijske, proizvodne in

⁵⁶ Program je vključeval sklenitev sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju, izboljšanje sestave blagovne menjave z Avstrijo, večji obseg sejmske menjave, ustanovitev novih mešanih podjetij v Avstriji, povezovanje slovenskih obrtnih podjetij in združenj z avstrijskimi, bolj organiziran in pripravljen nastop slovenskih podjetij na avstrijskem trgu, posodobitev cestne povezave Avstrije s koprskim pristaniščem, večjo vključitev domačih bank in Adrie Bank Ag v financiranje skupnih naložb, skupno graditev energetskih objektov ter tesnejše sodelovanje z Zvezo slovenskih zadrug v Celovcu pri razvijanju kmetijstva in združništva. – ARS, 223–5620, Program ukrepov in aktivnosti za pospeševanje obmejnega gospodarskega sodelovanja za obdobje 1981–1985, 18. 6. 1982.

⁵⁷ ARS, 1165–1839, Zapisnik 10. seje Odbora za obmejno gospodarsko sodelovanje, 31. 1. 1983.

⁵⁸ ARS, 223–6306, Zapisnik 35. seje Koordinacijske komisije Izvršnega sveta, 4. 3. 1985.

druge oblike gospodarskega sodelovanja ter spisek blaga, ki ga slovenska podjetja lahko ponudijo za prodajo na avstrijskem trgu. V tem letu so se sestali tudi predstavniki drobnega gospodarstva z obeh strani meje.⁵⁹

Še vrsta drugih akcij kaže, da je Slovenija v letih 1982–1984 okrepila svoje napore za prodor slovenskega gospodarstva na avstrijski trg. Med bolj pripravljenimi je treba omeniti akcijo *Slovenija na obisku v Avstriji*, ki je vključevala vrsto dejavnosti od predstavitve turističnih agencij do pogovorov o možnosti sklenitve sporazuma o obmejnem gospodarskem sodelovanju. Med podjetji, ki si v tem času prizadevajo, da bi okrepila svojo pristnost na avstrijskem trgu, izstopajo agroživilske delovne organizacije (Mercator-Slovenija sadje, Emona, Agrotehnika-Gruda, Agrokombinat Maribor-Tozd Riba, Slovin-Slovenijavino). Sprejet je bil tudi samoupravni sporazum, s katerim naj bi do leta 1985 zbrali precejšnja sredstva za hitrejše gospodarsko napredovanje obmejnih območij. Zaostrene notranjepolitične razmere v Jugoslaviji, poglobljajoča gospodarska kriza in zaostrene politične razmere ter z njo povezana omejitvena politika Zveznega izvršnega sveta⁶⁰ pa so preprečile, da bi se bolj približali zastavljenim ciljem.

Tik pred razpadom druge jugoslovanske države se je nova slovenska vlada močno trudila pridobiti Avstrijo za poživitev gospodarskega sodelovanja. Junjska vojna leta 1991 in razglasitev slovenske neodvisnosti sta vplivali na medsebojne gospodarske odnose. Avstrija sicer gospodarskih stikov ni pretrgala, postala pa je zelo previdna in je slovenske prošnje in pobude jemala z veliko rezervo. V drugi polovici leta 1991 je bila Sloveniji pripravljena pomagati le z nasveti, s šolanjem kadrov, prenosom know-howa ter odpreti svoje gospodarsko predstavništvo v Ljubljani. Slednje naj bi pomagalo slovenskim podjetjem pri uvozu surovin in reprodukcijskega materiala. Slovenska vlada je takšno ravnanje sprejemala s precejšnjim razumevanjem. Verjela je, da se bo zaupanje zahodnega sveta povrnilo potem, ko bo dosegla mednarodno priznanje ter preuredila svoje gospodarsko življenje.

Zaplemba "nemškega" premoženja in lastninsko-pravni problemi

Med razlogi, zaradi katerih se je nova oblast v Sloveniji po koncu druge svetovne vojne odločila za takojšen izgon nemške narodne manjšine, sta bili tudi njena velika gospodarska moč in premoženje. Skupaj s posameznimi avstrijskimi in nemškimi družbami je namreč imela v svoji lasti številna kmetijska in gozdna posestva, stanovanjske in poslovne zgradbe, denarne zavode, trgovine, gradbena in lesnopedelovalna podjetja ter večinske deleže v več kot sto industrijskih podjetjih, med katerimi so prevladovala kapitalsko najintenzivnejša.⁶¹

Tujina je Slovenijo ocenila kot tisto jugoslovansko republiko, v kateri je bilo t. i. "nemško" premoženje najhitreje podržavljeno. Zaplemalni postopek je bil sestavljen iz dveh delov ali "faz". V prvi, t. i. "fazi zavarovanja", ki je trajala dva do tri mesece, so pooblaščenci nove oblasti prevzeli in popisali imetje, predvideno za zaplembo. V

59 ARS, 223–6308, Zapisnik 52. seje Koordinacijske komisije Izvršnega sveta, 18.–19. 6. 1985.

60 S samoupravnim sporazumom so se članice obvezale, da bodo v letih 1981–1985 vsako leto združile 300 milijonov din kot 70–odstoten delež v naložbah v okviru obmejnega gospodarskega sodelovanja. Do leta 1984 so zbrale od 200–400 milijonov din.

61 Po podatkih iz sredine leta 1945 je bilo od 361 industrijskih podjetij, kolikor jih je bilo leta 1939 na ozemlju Dravske banovine, 115 ali ena tretjina v nemški lasti oziroma v lasti "domačih" Nemcev ali Nemcev z avstrijskim, češkim in drugim državljanstvom. Med njimi je bilo največ takih (85) s 100–odstotno udeležbo "nemškega" kapitala. Med temi so bila skoraj vsa najpomembnejša industrijska podjetja.

drugem delu, to je v "fazi pravnega zajetja", je bilo premoženje zaplenjeno in prepisano na novega lastnika, t. j. na Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. Do konca leta 1945 so zaplembne komisije in sodišča izdali več kot dvajset tisoč zaplembnih odločb, kar je predstavljalo več kot 90 odstotkov vsega "nemškega" premoženja v Sloveniji. Del t. i. "nemškega" premoženja je bilo tudi premoženje avstrijskih državljanov oziroma družb in podjetij. V naši republiki so upravna telesa do sredine petdesetih let večkrat poskušala "avstrijsko" premoženje popisati in ga ločiti od "nemškega", vendar tega postopka niso nikoli pripeljala do konca.

V Sloveniji so leta 1946 začeli zbirati dokaze o Avstriji kot "neposredni koristnici okupacije", ki je med drugo svetovno vojno ustanovila različna podjetja za gospodarsko ropanje Slovenije ter s silo pridobljeno premoženje zbirala na svojem ozemlju. Po zbranih podatkih je tako nastala škoda znašala okoli 400 milijonov dolarjev.⁶²

Avstrija se ni hotela sprijazniti z odtujitvijo premoženja svojih državljanov v korist Jugoslavije. Do leta 1960 so njena diplomatska in druga predstavništva izrabila sleherno priložnost, da bi spodkopala načela, na katerih je temeljila jugoslovanska lastninska zakonodaja.

Prva taka priložnost je bilo vračanje nepremičnin avstrijskim dvolastnikom v jugoslovanskem obmejnem pasu. V sporazumu o nepremičninah avstrijskih dvolastnikov v jugoslovanskem obmejnem pasu od 31. marca 1953 ni bilo posebej določeno, da se morajo po vrnitvi nepremičnin te tudi izprazniti, zato so stanovalci oziroma njihovi uporabniki v njih tudi ostali. Avstrijski lastniki so preko svojih diplomatskih predstavništev od jugoslovanskih oblasti zahtevali, da jim omogočijo izključno uporabo svojih stanovanjskih in drugih zgradb. Do zapleta je prišlo, ker je slovenska oblast v takih sporih upoštevala jugoslovanske predpise. To je pomenilo, da avstrijski lastniki niso mogli uveljaviti izselitve stanovalcev, temveč so od njih lahko zahtevali le plačilo najemnine.⁶³ Beograjski protokol tega stanja ni spremenil.

Leta 1954 je avstrijska diplomacija začela izrabljati pritožbe svojih državljanov, ki jim je bilo premoženje odvzeto zato, ker so jih pristojni jugoslovanski organi spoznali za osebe nemške narodnosti in avstrijske državljane. Oktobra 1954 je avstrijski konzul v Zagrebu, po "nalogu" avstrijskega zunanjega ministrstva začel akcijo, s katero je hotel ovreči upravičenost in smiselnost pojma "oseba nemške narodnosti", na katerem je temeljila večina zaplembnih odločb, izdanih v drugi polovici leta 1945. Slovenskemu izvršnemu svetu je poslal noto, v kateri je iz "načelnih" razlogov protestiral zaradi "neupravičene uporabe izraza oseba nemške narodnosti, češ da avstrijska zakonodaja takega izraza ne pozna".⁶⁴ V njej je opozoril, da avstrijski državljani ne morejo biti "identični" z nemškimi državljani, in sicer zato, ker so take "reminiscence" psihološko in zgodovinsko nesprejemljive, saj je Nemčija Avstrijo nasilno zasedla in priključila. Slovenski izvršni svet se je obrnil na Državni sekretariat za zunanje zadeve v Beogradu, ki je zavrnil vse avstrijske ugovore. Iz previdnosti pa je slovenskemu izvršnemu svetu svetoval, naj z odgovori raje še počaka do ratifikacije Avstrijske državne pogodbe, ki bo Jugoslaviji dobila prosto pot za likvidacijo vsega avstrijskega premoženja.⁶⁵

62 Državna komisija za vojno škodo je izračunala, da je zaradi "plenilnega" delovanja avstrijskih podjetij samo severni del Slovenije izgubil narodni dohodek okoli 120 milijonov dolarjev, medtem ko je celotna izguba narodnega bogastva znašala 409 milijonov dolarjev. – Dokumenti o zunanji politiki SFRJ, Jugoslovanski pregled, Beograd 1985, 1947/I, dokument št. 3.

63 ARS, 223–1595, Avstrijski dvolastniki – Huber Marija, 23. 11. 1956.

64 ARS, 223–1575, Beležka, 27. 10. 1955.

65 Prav tam.

Leta 1955 sta Avstrija in Jugoslavija podpisali Avstrijsko državno pogodbo (ADP), s katero sta začeli reševati lastninsko vprašanje. S to pogodbo je Avstrija Jugoslaviji priznala pravico, da "zapleni, zadrži ali likvidira avstrijsko premoženje, pravice in interese, ki so v FLRJ" (27. člen). Avstrijska vlada se je s to pogodbo tudi obvezala, da bo svojim državljanom plačala odškodnino za zaplenjeno premoženje.⁶⁶

Februarja 1957 je jugoslovanska vlada sprejela odlok, s katerim je zadržala in v korist FLRJ likvidirala imovino, ki je na podlagi ukrepov jugoslovanskih oblasti do 28. novembra 1955 prešla v last jugoslovanske države. To imovino so predstavljale pravice, dobrine in koristi, ki so "neposredno ali posredno pripadale avstrijski državi ali avstrijskim pravnim ali fizičnim osebam (avstrijskim državljanom ali z njimi izenačenim osebam)".⁶⁷ Kaj se in kaj ne prišteva k avstrijskemu premoženju, je še natančneje opredelilo navodilo zveznega državnega sekretariata za finance iz januarja 1958. Po tem navodilu je to bilo premoženje, "katerega lastnik je bil na dan 13. marca 1938 (dan 'Anschlussa') avstrijski državljan in je to ostal tudi na dan 28. aprila 1945 (dan 'vzpostavitve Avstrije')". Ni pa se po tem navodilu za avstrijsko premoženje štelo premoženje, "ki je bilo last oseb, ki so bile na dan 6. aprila 1941, ali takrat, ko so bili izdani ukrepi iz I. točke odloka (o likvidaciji avstrijskega premoženja na podlagi Avstrijske državne pogodbe) jugoslovanski državljani, ne glede na to, ali so imele hkrati tudi avstrijsko državljanstvo, ali pa so ga pridobile pozneje. Prav tako se ne šteje za avstrijsko premoženje premoženje oseb, ki so od 13. marca 1938 do 28. aprila 1945 pridobile državljanstvo kake tretje države".⁶⁸

Po podpisu Avstrijske državne pogodbe je Avstrija spremenila svojo taktiko. Njena prizadevanja so se osredotočila na to, da doseže spremembo 27/2. člena Avstrijske državne pogodbe, ki je Jugoslaviji dal "pravico, da zapleni, zadrži ali likvidira avstrijsko premoženje, pravice in interese, ki so v FLRJ". Ta prizadevanja so zelo zaposlila avstrijsko zunanjo politiko, imela pa so tudi podporo avstrijskega tiska. Bistvo njenih prizadevanj je bilo v tem, da ne zahteva več vrnitev vsega zaplenjenega premoženja – po avstrijskem izračunu je bilo vredno okoli 80 milijonov dolarjev – temveč le del, ki so ga sestavljali "drobna imovina", cerkveni in kulturni objekti. Avstrija je pritiskala na Jugoslavijo, da napravi "širokogrudno" potezo in se temu "zmanjšanemu" premoženju, ki naj bi bilo vredno osem milijonov dolarjev, odreče iz socialnih razlogov.⁶⁹ Odnosi na premoženjsko-pravnem področju so se še zaostriili, ko je tudi Jugoslavija bolj odločno zahtevala, da se postavi na dnevni red vrnitev njenega "zamrznjenega" premoženja v Avstriji. To premoženje je bilo "blokirano" že od konca druge svetovne vojne, Avstrija pa ni odgovorila na štiri note, v katerih je jugoslovanska vlada zahtevala ureditev tega vprašanja.⁷⁰ Obojestranske zahteve sta državi poskušali rešiti na pogajanjih, ki so potekala v sklopu drugega zasedanja jugoslovansko-avstrijske komisije spomladi in poleti 1958 na Dunaju. Kot je v svoje poročilo zapisal slovenski diplomat dr. Ivo Murko, so se pogajanja začela v "precej hladni atmosferi", pogovori, ki so sledili, pa so

66 Podržavljanje nemške imovine, 251.

67 Povzeto po: Mitja Ferenc in Božo Repe, *Jugoslavija/Slovenija in Avstrija med Vzhodom in Zahodom, 1955–1991 in avstrijsko–slovenski odnosi po osamosvojitvi (1991–2002)*, 30–31.

68 Prav tam.

69 ARS, 223–1808, Zabeležka o sklepih, sprejetih v okviru jugoslovansko–avstrijskih pogajanj na Dunaju, 25. 2–31. 3. 1958.

70 To premoženje so sestavljale terjatve jugoslovanskih bank in zadrug do avstrijskih dolžnikov, pravice iz vrednostnih papirjev in premoženje, ki je bilo odnešeno iz Jugoslavije med drugo svetovno vojno.

bili "težki in ostri".⁷¹ Avstrijci so, kot "že večkrat v preteklosti", poudarjali "potrebo, da Jugoslavija napravi neko široko gesto in vrne del avstrijske zasežene imovine". Za začetek so zahtevali vrnitev v Jugoslaviji zaplenjenih vrednostnih papirjev, cerkvenega premoženja ter premoženja avstrijskih kulturnih in socialnih ustanov ali društev. Jugoslovanska delegacija je avstrijske zahteve zavrnila z obrazložitvijo, da Jugoslavija na to ne more pristati, ker bi bilo to v nasprotju z že sprejetimi mednarodnimi dogovori. Pristala je le na razpravo o jugoslovanski zakonodaji, na podlagi katere je bilo zaplenjeno avstrijsko premoženje. Po besedah dr. Iva Murka so imeli jugoslovanski pogajalci stalno pred očmi, da si Avstrijci želijo z Jugoslavijo dogovoriti "o neki globalni rešitvi, pri kateri bi verjetno želeli vse izravnati in nam le v skrajni sili nekaj malega priznati, pri čemer ne bi trpel njihov prestiž". Na teh pogajanjih je jugoslovanska stran predstavila svoje oškodninske zahteve za "blokirano" premoženje v Avstriji in z njim povezanimi pravicami iz socialnega zavarovanja. Po jugoslovanskih izračunih, ki jih je predstavil Dušan Kveder, je vrednost "jugoslovanskih aktiv" brez obveznosti iz socialnega zavarovanja znašala 60 milijonov dolarjev. Avstrijci niso pristali na ta predlog. Pripravljeni so bili plačati le tri milijone obračunskih dolarjev v blagu in dati kredit v višini sedmih milijonov dolarjev pod navadnimi bančnimi pogoji.⁷²

Avstrijsko izsiljevanje glede vračanja zaplenjenega premoženja v Jugoslaviji se je končalo leta 1960, po obisku jugoslovanskega zunanjega ministra Koče Popovića na Dunaju.

Avgusta 1981 sta Jugoslavija in Avstrija podpisali pogodbo o ureditvi določenih premoženjsko-pravnih vprašanj. Pogodba je urejala odškodnino za premoženje avstrijskih državljanov, ki jih je aprila 1948 na ozemlju FLRJ zajela t. i. druga ali dopolnilna nacionalizacija, in za katere niso veljale določbe 27. člena Avstrijske državne pogodbe. Ta pogodba, kot tudi pogodbe pred njo, pa niso obravnavale premoženja t. i. "jugoslovanskih Nemcev", ki so po koncu vojne ali po njej našli zatočišče v Avstriji in pozneje postali njeni državljani.⁷³

Slovensko-avstrijska blagovna in druga menjava ter sodelovanje

Blagovna menjava je bila poglobljena oblika sodelovanja med slovenskim in avstrijskim gospodarstvom. Slovenija je imela največji delež jugoslovanskega izvoza, ki je z leti naraščal, v Avstrijo. Leta 1970 je bil njen izvozni delež že 37,4 odstotka, uvozni pa 31,8 odstotka; tega leta je ustvarila 27 odstotkov skupnega primanjkljaja z Avstrijo. V osemdesetih letih se je delež slovenskega izvoza v jugoslovanskem merilu gibal med 33 in 39 odstotki, delež uvoza pa med 24 in 41 odstotki. Pokritost slovenskega uvoza z izvozom se je od 76 odstotkov, kolikor je znašala leta 1984, zmanjšala na 59 odstotkov leta 1991. Avstrija je bila tudi tista članica EFTE, s katero je Slovenija največ trgovala. Polovico celotne menjave z EFTO je Slovenija uresničila z Avstrijo.

71 ARS, 223-1808, Poročilo o prvem delu jugoslovansko-avstrijske komisije, 17.-19. 4. 1958; Prav tam, Poročilo o jugoslovansko-avstrijski delovni skupini, ki se je ukvarjala s premoženjsko-pravnimi vprašanji, 30. 5. 1958.

72 ARS, 223-1808, Protokol o drugem delu drugega plenarnega zasedanja jugoslovansko-avstrijske komisije, 31. 7-2. 8. 1958.

73 Mitja Ferenc; Božo Repe, n. d., 30-31.

Preglednica 3: Blagovna menjava SRS z Avstrijo v letih 1963–1969⁷⁴
v milijon din

Leto	Izvoz SRS v Avstrijo	Uvoz SRS v Avstrijo	Razlika
1963	93,4	93,0	+0,4
1965	116,9	140,5	-23,6
1967	142,9	232,9	-90,6
1969	217,2	405,2	-188,0

Preglednica 4: Blagovna menjava SRS z Avstrijo v sedemdesetih letih⁷⁵
v tisoč dolarjih

Leto	Izvoz	Uvoz
1970	19.247	50.160
1972	24.874	52.401
1974	38.661	155.549
1976	38.538	81.193
1978	41.779	91.931
1980	77.303	154.468

Preglednica 5: Slovenska blagovna menjava z Avstrijo v osemdesetih letih⁷⁶
v milijon dolarjih

Leto	Izvoz	Uvoz
1982	66,9	126,5
1984	102,3	134,6
1986	82,2	148,2
1988	169,1	250,1
1990	223,0	426,0
1991	222,0	379,0

Enako kot za Jugoslavijo tudi za Slovenijo velja, da se je njena neuravnotežena blagovna menjava z Avstrijo z leti samo še poglobljala. Primanjkljaj je vztrajno naraščal, čeprav ne v tako strmi krivulji, kot na državni ravni. Do leta 1980 je bil uvoz že dvainpolkrat večji od izvoza, tako da je v naslednjem letu primanjkljaj znašal 53 milijonov dolarjev, deset let kasneje pa 206 milijonov dolarjev.

Bolj uspešni so bili v Sloveniji s spreminjanjem sestave slovenskega izvoza, saj se je ta do začetka devetdesetih let očitno popravil v korist večjega deleža industrijskih proizvodov in izdelkov. Najpomembnejši slovenski kmetijski izvozni proizvodi so bili hmelj, sadje in pulpe. Med reprodukcijskimi materiali so prevladovali barvne kovine, papir in usnje, pri potrošnem blagu pa bombažne tkanine, obutev in lesni izdelki. V slovenskem uvozu so bili, poleg električne energije, močnejše zastopani različni reproduk-

⁷⁴ Dokumenti o zunanji politiki SFRJ, Jugoslovanski pregled, Beograd 1985, 1947/I, dokument št. 3.

⁷⁵ ARS, 1165–1699, Blagovna menjava z Avstrijo.

⁷⁶ ARS, 1165–1699, Blagovna menjava z Avstrijo, junij 1990; GV, št. 5, 25. 1. 1996, Pisan splet že izkoriščenih možnosti.

cijjski materiali, izdelki kemične in kovinske industrije, elektroindustrije ter črne metalurgije.

Od petdesetih let dalje je bila pot slovenskih izvoznikov na avstrijski trg preprejena s carinskimi pregradami in davčnimi obremenitvami, kar je zmanjšalo konkurenčno sposobnost slovenskega blaga. Pogoji za prodajo slovenskega blaga so se konec leta 1977, ko so Avstrijci ukinili nekatere prej odobrene carinske olajšave, povečali uvozni davek, zaostriili izpolnjevanje predpisov za kakovostno "pakiranje" živil in drugih izdelkov, še poslabšali. Ves čas so imele neugoden vpliv tudi necarinske ovire, kot na primer diskrecijska pravica odobrevanja uvoza mesa in lignita, sezonske restrikcije za uvoz sadja in zelenjave, globalni kontingenti za zdravila itn.

Blagovna menjava po sejmskih sporazumih je leta 1954 že dosegla 11,5 milijona šilingov v vsako smer.⁷⁷ Leta 1956 so jo povečali na 13,4 milijona, leta 1957 na 13,8 milijona in leta 1961 na 20 milijonov šilingov. Do leta 1967 se prvotni pomen sejmov kot oblike večanja izvoznih kontingentov in širitve obmejnih vezi ni zmanjšal, povečala pa se je njihova vloga pospeševalcev turističnih, kulturnih, športnih in drugih stikov. V tem času je zvezna vlada v Beogradu podpirala uvoz določenega materiala iz Avstrije preko sejmskih sporazumov, saj je na ta način razbremenila pritisk na avstrijske obračunske dolarje. Leta 1967 je v Jugoslaviji začela veljati nova zunanjetrgovinska usmeritev, ki za sejmsko menjavo ni bila ugodna. Temeljila je na svobodnejšem uvozu in izvozu ter na preusmeritvi blagovnih tokov iz kontingentirane bilaterarne menjave na multilateralno menjavo s konvertibilnim območjem. Povsem drugače se je v šestdesetih letih dogajalo s sejmom Alpe-Adria. Spremljale so ga velike težave,⁷⁸ zato še zdaleč ni izpolnil slovenskih napovedi in pričakovanj. K slednjemu je veliko prispevala Avstrija, saj sejma ni hotela priznati kot samostojne in posebne ustanove, temveč je zanj določeni sejmski "global" enostavno prištela k ostalim sejmskim "globalom". S tem je dosegla, da so najprej izkoristili blagovne liste avstrijskih sejmskih sporazumov, šele nato so prišli na vrsto blagovni "kontingenti" iz sporazuma Alpe-Adria. Na ta način je Avstrija že vnaprej povečala realizacijo avstrijskih sejmov in zmanjšala realizacijo sejma Alpe-Adria.⁷⁹ Sejmu ni bila naklonjena niti jugoslovanska zvezna vlada, saj mu ni zagotovila deviznega kritja za uvoz potrošnega blaga. Sejem je veliko izgubljal tudi zaradi neustreznega bančnega poslovanja.⁸⁰ Šele proti koncu šestdesetih let, ko se je sejmski global povečal na 30 milijonov šilingov, so na sejmu lahko sklepali večje izvozno-uvozne kupčije.

Ko so leta 1969 reformna prizadevanja zastala, je Zvezni izvršni svet sprejel priporočilo svojega ekonomskega sveta, da naj znova pospeši in poveča sejmsko menjavo. Na začetku sedemdesetih let je Zvezni izvršni svet skorajda podvojil sejmski "global",⁸¹ hkrati pa je začel spreminjati svoj odnos do sejmov. Leta 1973 je začel, sicer na predlog gospodarskih zbornic, sam predpisovati globalni znesek za posamezen

77 ARS, 1165–11, Problematika sejmskih obmejnih sporazumov Gradec, Celovec, Innsbruck in Alpe-Adria.

78 ARS, 1165–31, Problematika sejmskih sporazumov Gradec, Celovec, Innsbruck in Alpe-Adria.

79 ARS, 1165–678, Problemi sejmskega sporazuma Alpe-Adria.

80 Da bi se lahko uvažalo, je bilo treba blago najprej izvoziti in dobiti devizna sredstva. Tako so nastajali pozitivni saldi (za Alpe-Adria na primer leta 1963 5,9 milijona šilingov, leta 1964 je bilo 10,5 milijona šilingov, leta 1965 za 13,6 milijona šilingov) v tujih bankah, za katere niso dobivali rednih komercialnih obresti. Drugič pa zato, ker jugoslovanske banke ustvarjenih deviz niso vodile ločeno, temveč kot konvertibilne valute in jih kot take tudi prodajale izvoznikom.

81 Global za sejmsko menjavo, ki ga je leta 1962 določil Zvezni izvršni svet, je znašal 40 milijonov šilingov (za Slovenijo 20 milijonov šilingov). Na začetku sedemdesetih let je ta global znašal 78 milijonov šilingov (za Slovenijo 38 milijonov šilingov). – ARS, 1165–649, Obmejno gospodarsko sodelovanje z Avstrijo.

sejemski sporazum in določati čas njegovega trajanja. Leta 1977 je ukinil uvozno maržo, ki je do takrat nadomeščala izvozne stimulacije. Vse te spremembe so bile precejšen poseg v organizacijo in delovanje sejmov ter so slabo vplivale na sejmsko menjavo, zlasti še v okviru Alpe-Adria. V sedemdesetih letih so v Sloveniji menili, da sejmski sporazumi niso dovolj izkoriščeni. Glavni razlog za nezadosten obseg sejmske menjave so videli v zastarelem sejmskem ustroju. V prenovljeni podobi naj bi bili sejmi posebna oblika vezanih poslov, ki bi jih usklajevale in urejale republiške gospodarske zbornice. V sedemdesetih letih je bil v strukturi sejmskih sporazumov največji delež ali 75 odstotkov pridržen za blago široke porabe, reprodukcijski material je bil zastopan s 15, oprema pa z 10 odstotki.

Preglednica 6: Realizacija sejmskega sporazuma Alpe-Adria Avstrija⁸² v šilingih

Leto	Globalni kontingent	Izvoz	Uvoz
1962	24.000	12.711	12.711
1964	17.000	11.598	11.598
1966	17.000	2.044	2.044
1968	6.000	5.658	5.658
1969	6.000	2.580	2.580

Od leta 1980 do 1984 so sejmi dobili nekaj nekdanjega sijaja. Povečal se je obseg kompenzacij, kot tudi število udeležencev. Zlasti pri uvozu se je spremenila sestava menjave. Blago za široko porabo je moralo odstopiti svoje vodilno mesto reprodukcijskemu materialu in surovinam. Leta 1982 sta se Jugoslavija in Avstrija začeli dogovarjati o povečanju sejmske menjave. Leta 1983 je vrednost kompenzacijskih poslov znašala šest milijard šilingov. Interesna skupnost za Avstrijo je pri razdelitvi kontingenta dala prednost tistim podjetjem, ki so bila pripravljena razvijati višje oblike gospodarskega sodelovanja, v naslednjem letu pa še podjetjem, ki so lahko okrepila gospodarsko moč Slovencev v Avstriji. Poleg slovenskih in hrvaških podjetij so se v sejmsko menjavo vključila tudi podjetja iz ožje Srbije, Bosne in Hercegovine, Vojvodine in Makedonije. Leta 1984 je zanimanje za sejme znova upadlo. Najprej se je to zgodilo na avstrijski strani, ker je zvezno ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo uvedlo omejitve tudi za sejmsko menjavo. Leta 1988 se je interes za sejmske kompenzacijske posle zmanjšal tudi v Sloveniji, ker so postali dražji od normalnega uvoza. Manjše zanimanje domačega gospodarstva za menjavo preko sejmskih sporazumov je bila tudi posledica nastanka domačega deviznega trga.

Slovenske **turistične** agencije so se podjetnejše in bolj optimistično ozirale čez Karavanke šele v šestdesetih letih. Slovenijo, avstrijsko Koroško in Štajersko so začele pojmovati kot enotno in zaključeno turistično območje, ki ima vse geografske in druge danosti za zamenjavo domačih in tujih gostov. Spoznali so, da morajo izboljšati turistično ponudbo in pogoje, če hočejo za dalj časa obdržati avstrijske in druge tuje goste. Od tega časa so se pogostejše sestajali z avstrijskimi kolegi. Njihova srečanja so bila "vseskozi prijateljska" ter prežeta z "obojestransko željo", da se medsebojno sodelovanje na področju turizma poglobi.⁸³ Avstrijski predstavniki so izrazili pripravljenost,

⁸² ARS, 1165–1809, Nekateri vidiki razvoja blagovne menjave z Avstrijo s posebnim ozirom na sejmske in obmejne sporazume ter turizem.

⁸³ ARS, 1165–1805, Informacija o turizmu med Avstrijo in Slovenijo.

da navežejo tesne poslovne stike s Slovenijo, zlasti pri medsebojni izmenjavi gostov, skupnih propagandnih nastopih na tujih trgih ter šolanju in praksi slovenskih gostinskih delavcev v Avstriji. Toda do "konkretnih oblik sodelovanja ni prišlo",⁸⁴ razen nekaj izjem.⁸⁵ V šestdesetih letih se je število avstrijskih gostov v Sloveniji povečevalo, kljub temu pa se je njihova udeležba v skupnem številu tujih gostov zmanjšala. Avstrijski gostje so se daljši čas zadržali v Sloveniji le v naravnih zdraviliščih (pogodba z bolniško blagajno Avstrije), ob morju (predvsem v Ankaranu) ter na eno- do dvodnevniških skupinskih izletih.

Preglednica 7: Število in delež avstrijskih gostov v letih 1963–1969⁸⁶

	1963	1967	1968	1969
Število vseh tujih gostov v SRS	327.636	678.375	713.057	821.845
Število Avstrijcev	80.894	128.536	124.434	129.332
Delež Avstrijcev v %	25%	18%	17,5%	15,7%

V sedemdesetih letih so se stiki na turističnem področju okrepili. Stekla je skupna akcija za pospešitev planinskega in zimskošportnega turizma. V osemdesetih letih se je Gospodarska zbornica Slovenije z zbornicama obeh sosednjih avstrijskih dežel dogovorila o načrtnem spremljanju turistične dejavnosti v skupnem prostoru ter usklajevanju turistične ponudbe. Slovenija se je, tako kot že v preteklosti, ogrevala predvsem za večje sodelovanje turističnih agencij pri izmenjavi gostov. Trudila se je, da bi Adria Bank Ag vlagala tudi v turistične objekte v Sloveniji. Avstrijski predstavniki so se za sprejem avstrijskih gostov med zimsko sezono zavzeli za večjo pripravljenost turističnih centrov ob jadranski obali. V tem času je stekla tudi akcija za skupno ponudbo za goste iz tretjih držav ter za skupen nastop na drugih turističnih trgih.

Na področju **energetike** je Avstrija pokazala večji interes za večje sodelovanje šele sredi šestdesetih let, ko se je odločala o gradnji naftovoda in plinovoda preko koprškega pristanišča. Ta možnost je na začetku sedemdesetih let odpadla. Decembra 1974 so tri jugoslovanska podjetja podpisala pogodbo o dobavi zemeljskega plina iz Sovjetske zveze. Avstrijsko podjetje ÖMV je za slovenske porabnike zagotovilo polovico potrebni zmogljivosti iz svojega dela plinovoda. Oba elektrogospodarska sistema sta redno izmenjavala viške električne energije ter proučevala možnosti za povečanje zmogljivosti prenosnega omrežja na slovenski strani. Po dogovoru naj bi se v letih 1976–1980 zgradil daljnovod Maribor–Kainochtal. To pa se ni zgodilo, ker Avstrija ni izpolnila svojih obveznosti.⁸⁷ Avstrija je večje zanimanje za sodelovanje z jugoslovanskim elektrogospodarstvom pokazala leta 1980. Družba Verbundgesellschaft Wien je ponudila kredit za zgraditev daljnovoda od Maribora do avstrijske meje. Mešani komisiji za Muro in Dravo sta usklajevali projekte za nove elektrarne. Energetsko najpomembnejša je bila Drava. Slovenija je bila nezadovoljna, ker je njenim petim elektrarnam vodni režim na tej reki "diktirala" Avstrija s svojimi elektrarnami na Koroškem. Zato je bila precej kriva sama, saj je zamudila priložnost za izgradnjo akumulacijske elektrarne. Leta 1983 so Avstrijci na Bistrici, pritoku Drave, predlagali zgra-

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ 10. oktobra 1966 je bil v Železnem podpisan sporazum o planinskem prometu na obmejnem območju, ki je liberaliziral gibanje ob državni meji na območju Pece in Stola.

⁸⁶ ARS, 223–2462, Zapisnik 73. seje Izvršnega sveta SRS, 10. 6. 1971, Poročilo o odnosih SRS z Avstrijo.

⁸⁷ ARS, 223–5065, Izgradnja 400 KV DV Maribor–Avstrija.

ditev elektrarne Svinjščica (Koralpe). Ta elektrana z močjo 50 MW je postala skupni projekt, v katerem je Slovenija dobila 20-odstotni delež. Odločitev o gradnji je bila sprejeta leta 1987. Slovenski predstavniki so na vseh srečanjih z avstrijskimi poudarjali, da je treba pospešiti graditev elektrarn na Muri. Šele novembra 1983 je Stalna mešana komisija za Muro sprejela dogovor o graditvi šestih elektrarn na Muri, in sicer: Sladki vrh, Cmurek, Konjšče, Apače, Radgona, Radenci. Prve tri naj bi zgradili Avstrijci, druge tri pa Slovenci. Slovensko elektrogospodarstvo je dalo prednost graditvi elektrarne Apače, ki naj bi bila zgrajena do leta 1990. Pritiskalo je tudi na avstrijskega partnerja, naj izpolni dogovor o čiščenju odpadnih voda, ki so onesnaževale Muro.

Avstrija se je resno potegovala za dolgoročno oskrbo z velenjskim premogom. Zaradi pomanjkanja premoga Slovenija te ponudbe ni mogla sprejeti. Ponujene priložnosti pa ni hotela izpustiti, zato je Avstriji ponudila možnost, da se oskrbuje s premogom preko kopskega pristanišča; pri tem je bila uspešna. Poleg tega je sosedo navdušila za sodelovanje pri graditvi energetske-industrijske cone v Kopru. V osemdesetih letih se je pripravljenost sosedov za sofinanciranje energetske cone zmanjšala.

Prometne povezave so bile naslednje področje, kjer so se stikali interesi obeh držav. Resni pogovori so se začeli leta 1954. Pobudo je morala prevzeti Jugoslavija, saj so jugoslovanske železnice v tem času izgubljale monopol za prevoz avstrijskega blaga do tržaškega pristanišča. Jugoslovanska delegacija je dobila dve nalogi. Prva je bila pridobiti Avstrijo za povečanje in preusmeritev njenega tovornega in potniškega prometa do reškega pristanišča. Druga naloga je bila odprtje tranzitnega tovornega prometa na progi Dravograd–Prevalje–Pliberk in progi Podrožca–Jesenice. Ta projekt so podpirale slovenske železarnice.⁸⁸ Problemi cestnega prometa so bili v tem času še v ozadju. Če odmislimo pogovore o odprtju novih obmejnih cestnih prehodov in za povečanje števila avtobusnih linij na podlagi reciprocitete, potem sta se državi v petdesetih letih ukvarjali le z enim problemom, to je z dokončanjem predora pod Ljubeljem. Težava je bila v tem, da sta imeli državi na ta projekt povsem različna pogleda. Za Jugoslavijo je bila cestna povezava zelo pomembna, zato je ta projekt dobil prednostni pomen. Gradbeni in druga dela v jugoslovanskem delu predora se niso končala do leta 1960, kot je bilo predvideno, temveč so se zavlekala do leta 1963. Avstrija je ta projekt odklanjala in dolgo časa ni bila pripravljena zagotoviti sredstev za dokončanje del v svoji polovici predora. Šele leta 1960 je avstrijska vlada spremenila svoje stališče in projektu namenila 50 milijonov šilingov. Avstrijci so svoj del končali leta 1964.

V šestdesetih letih so dobile prednost cestne povezave. V Sloveniji so z zaskrbljenostjo spremljali nastajanje načrtov in graditev hitrih avtocestnih povezav Avstrije z Italijo in drugimi sosednjimi državami. Zlasti jih je zanimala avtocesta Jug (Autobahn Süd) in Salzburg–Beljak. Bali so se, da bodo projektirane in deloma že zgrajene avtoceste Slovenijo "odrezale" od razvitega Zahoda, ji odvzele tranzitni in drugi promet. Napetost je popustila sredi šestdesetih let, ko je Avstrija pokazala pripravljenost, da pritegne Slovenijo k načrtovanju cestnega omrežja. Koroški deželni glavar Hans Sima je že na prvem obisku v Ljubljani predstavil idejni načrt za graditev ceste iz Salzburga preko Visokih Tur do Beljaka. Januarja 1968 je s slovenskim izvršnim svetom razpravljati tudi o možnostih, da se ta cesta nadaljuje preko slovenskega ozemlja.⁸⁹ Avstrijska Štajerska se je v tem času bolj navduševala za Pyhrnsko cesto, ki naj bi se nadaljevala tudi v Slovenijo, in sicer preko Šentilja do Maribora in nato preko Ljubljane

⁸⁸ ARS, 223–627, FLRJ – Jugoslavija, poglobitev gospodarskih stikov, 12. 4. 1954; Prav tam, 223–1783, Zapisnik konference za pripravo predlogov železniškega prometa z Avstrijo, 23. 10. 1954.

⁸⁹ Cesta naj bi šla preko Korenskega sedla po dolini Save do Ljubljane in nato dalje proti vzhodu.

do Nove Gorice. Julija 1969 so cestni strokovnjaki iz obeh držav na pogovorih na Dunaju hitro dosegli soglasje o podaljšanju Pyhrnske ceste v Slovenijo. Za gradnjo predora pod Karavankami in cestne povezave proti Beljaku pa so se "precej vehementno zavzemali" le slovenski strokovnjaki.⁹⁰ Na konferenci o graditvi hitrih cest med Avstrijo in sosednjimi državami, ki je bila oktobra 1969 na Dunaju, so se te razprave ponovile. Jugoslavija je uspela, da je v zaključni protokol prišla tudi graditev Pyhrnske avtoceste, ki naj bi v Jugoslavijo prišla preko Gradca in Šentilja. Šele na posebno zahtevo Slovenije je v plan prišla tudi izgradnja predora pod Karavankami, ki naj bi Jugoslavijo povezal s Taurenko avtocesto.⁹¹

Gospodarska zbornica Slovenije je v sedemdesetih letih izdelala načrt za izgradnjo hitrih cest, predora pod Karavankami, novih mejnih prehodov, mostov in drugih prometnih objektov. Ta načrt so v Sloveniji uresničevali zelo počasi, kar je krepilo avstrijsko nezadovoljstvo.

V sedemdesetih letih je bistveno upadel delež jugoslovanskega prevoza avstrijskega blaga do tržaškega pristanišča. Povečeval pa se je pomen tranzitnega prometa avstrijskega blaga do jadranskih luk. Bil je pomemben vir dohodka, saj je letno prinesel okoli 100 milijonov dolarjev. Za Slovenijo je ta oblika prometa prišla v ospredje v osemdesetih letih, ko je Koper postal pomembna luka za avstrijski tovor. Začeni z 1980. letom, so Avstrijci stopnjevali zanimanje za razširitev gospodarskega povezovanja s koprskim pristaniščem. Bili so pripravljeni sovlagati v izgradnjo terminala za les in še druge luške objekte. Leta 1984 so v Kopru pretovorili 480000 ton avstrijskega blaga, s čimer so prišli na četrto mesto med evropskimi pristanišči, ki jih je uporabljalo avstrijsko gospodarstvo. V naslednjih treh letih je luka razširila svoje zmogljivosti za razsute tovore, kontejnerje, prevoz lesa in drugih tovorov in prišla na drugo mesto takoj za Hamburgom. Tega leta je luka dobila dovoljenje za ustanovitev proste carinske cone, kar je še povečalo zanimanje avstrijskega gospodarstva. V ta sklop sodi tudi slovenski načrt za ustanovitev mešane transportno-špediterske družbe.

S povečanjem zmogljivosti koprskega pristanišča je Slovenija izpolnila le enega izmed treh pogojev za preusmeritev avstrijskega tovornega prometa preko njenega ozemlja. Uresničevanje preostalih dveh pogojev, to je odprtje predora pod Karavankami ter posodobitev železniškega prometa, je bilo počasnejše. Glavni razlog je bil v finančnih sredstvih, ki jih Slovenija ni imela dovolj, do tujih kreditov, tudi avstrijskih, pa je težko prišla. Gradnja predora pod Karavankami se je začela šele leta 1986. Železniško podjetje Ljubljana je progi Koper–Nova Gorica in Gorica–Jesenice priredilo za večje osne pritiske. Ni pa uspelo razbremeniti proge Ljubljana–Jesenice–Področja, niti vpeljati direktnih vlakov med Celovcem in Ljubljano. V drugi polovici osemdesetih let so se medsebojni odnosi poslabšali, ker jugoslovanske železnice avstrijskim niso mogle odplačati velikega dolga. Tranzitni prevoz avstrijskega blaga čez Jugoslavijo je upadel.

V mednarodnem prometu je bilo število dovolilnic stalni problem. Zaostril se je po letu 1985, ko je Avstrija z izgovorom zaščite okolja in ohranitve svojih cest, hotela preusmeriti prevoz blaga preko železnice, kar je dejansko pomenilo zagotoviti si večji devizni dobiček. V obmejnem prometu sicer ni bilo večjih težav. Do leta 1985 je bilo 37 mejnih prehodov za potnike v obmejnem prometu, od tega trinajst mednarodnih in dva meddržavna. Največja težava je bila v tem, da Avstrija ni kazala pripravljenosti za odpiranje novih in posodabljanje starih prehodov. Najdalj je bil kamen spotike prehod

⁹⁰ ARS, 223–1797, Pregled političnih, kulturnih in gospodarskih stikov SR Slovenije s sosednjimi deželami (1968–1969).

⁹¹ ARS, 223–1783, Poročilo o konferenci za uskladitev izgradnje prekograničnih daljinskih cest med Avstrijo in sosednjimi državami, 6.–8. 10. 1969.

Pavličevo sedlo. Za Slovenijo je bil pomemben zato, ker je predstavljal edino povezavo Logarske doline z Železno Kaplo, zato se je zanj zelo zavzemala. Sosedje pa so njegovo odprtje oziroma izgradnjo ceste do njega zavlačevali z raznimi izgovori. Za Avstrijce je bil pomembnejši mejni prehod Kopriva–Luže, ker je bil povezan z gradnjo turističnega središča na Peci. Državi nista imeli vedno srečne roke tudi pri odprtju nekaterih drugih meddržavnih mejnih prehodov. Ko so leta 1979 odprli meddržavne mejne prehode Radlje, Jurij, Trate in Gederovci, se cestni promet ni preusmeril nanje, čeprav so bili odprti zato, da razbremenijo druge.

Sodelovanje na področju t. i. **višjih oblik gospodarskega sodelovanja** se je začelo v drugi polovici šestdesetih let. Do konca leta 1970 je dvajset avstrijskih in slovenskih podjetij podpisalo pogodbo o industrijski kooperaciji.⁹² Pogodbe so urejale medsebojne dobave sestavnih delov. Aprila 1972 je bil sprejet sporazum o gospodarskem, tehničnem in industrijskem sodelovanju. Sporazum ni upravičil velikih pričakovanj, saj to sodelovanje ni doseglo večjega obsega niti v slovenskem niti v jugoslovanskem merilu.⁹³ Slovenija je že v sedemdesetih letih dala pobudo, da se v okviru obstoječega pravnega sistema v Sloveniji ustanovijo mešana podjetja. S tem namenom je v Ljubljano povabila štirideset gospodarstvenikov iz avstrijske Koroške. Slovenski politiki so na srečanjih z avstrijskimi vedno načeli pogovor o nujnosti sistematičnega razvijanja oblik višjega gospodarskega sodelovanja, torej kooperacije, skupnih vlaganj, skupnih nastopov na tretjih trgih, sodelovanja na področju drobnega gospodarstva. Avstrijski politiki so jim pritrdjevali in se strinjali, da še niso izrabljene vse možnosti, vendar vse do razpada jugoslovanske države niso bili pripravljeni utreti poti sodobnejšim oblikam gospodarskega sodelovanja.

Do večjega sodelovanja med avstrijskimi in slovenskimi podjetji je prišlo na področju dolgoročne proizvodne kooperacije. Te kooperacije so bile nekaj posebnega, saj pri njih ni šlo za pravo obliko industrijskega sodelovanja, temveč je bila to neke vrste zasilna oblika, ki je slovenskim podjetjem omogočila, da so se izognila togim administrativnim predpisom, s katerimi je zvezna administracija omejevala in usmerjala uvozno-izvozno dejavnost. Avstrija je podprla sodelovanje med koncernom Steyer-Daimler-Puch in jugoslovansko avtomobilsko industrijo (to je s podjetji TAM Maribor, TAS Sarajevo in Pobeda Famos). V sedemdesetih letih je enajst slovenskih podjetij podpisalo pogodbe o dolgoročnem industrijskem sodelovanju z avstrijskimi podjetji,⁹⁴ do leta 1987 pa je bilo sklenjenih že 48 kooperantskih pogodb. Za slovensko industrijo so bile najpomembnejše pogodbe na področju papirne, pohištvene in grafične industrije.

92 To so bile pogodbe med: Mariborsko livarno in avstrijsko firmo Fertiger Wien; Tovarno optičnih aparatov in instrumentov Vega Ljubljana s firmo Raichert Wien; Litostrojem Ljubljana in GFM Steyer; Tomosom Koper in Steyer-Deimler-Puschom Graz itn. – ARS, 223–2462, Zapisnik 73. seje Izvršnega sveta SRS, 10. 6. 1971, Poročilo o odnosih z Avstrijo.

93 Do leta 1980 je bilo v Jugoslaviji sklenjenih 167 različnih pogodb: 39 pogodb o dolgoročni kooperaciji (od teh jih je zaživelo le 12), 7 na področju skupnih vlaganj (skupna vložena vrednost je znašala 13,2 milijona dolarjev), 35 na področju prenosne tehnologije, 10 na področju poslovno-tehničnega sodelovanja, 4 na področju investicijskega vzdrževanja in 72 pogodb o sodelovanju na trgih držav tretjega sveta (skupna vrednost teh pogodb je znašala 392 milijonov šilingov). – ARS, 223–5181, Odnosi SFRJ s sosednjimi državami, avgust 1980.

94 Pogodbe o dolgoročni proizvodni kooperaciji so podpisala podjetja: Varstroj Lendava s Fronius Pattenbach, Iskra Ljubljana z Goerz Dunaj, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič z Getzner Mutter Bludenz, Jože Kerenčič Ormož z Wilhelm Amger Ebingen, Libela Celje in Kladivar Žiri s Fronius Pettenbach, SIP Šempeter v Savinjski dolini z Alois Pöttinger Grieskirchen, Mariborska livarna z R. Fertinger Dunaj, Titan Kamnik s Tyrolia, Metalna Maribor z Liebher werk Bischofhofen G.m.b.H., Avtoradgona G. Radgona s Hoval-Felce Sv. Štefan in Rudnik svinca in topilnica Mežica s Tovarno akumulatorjev Dr. Leopold Jungfer.

V sedemdesetih letih se je začelo tudi sodelovanje na področju industrijsko-tehničnega sodelovanja. V tem času se je povežalo sedem avstrijskih in slovenskih podjetij.⁹⁵

Na področju skupnih naložb je bilo slovensko gospodarstvo bolj dejavno kot avstrijsko. Na začetku osemdesetih let so številna slovenska podjetja iskala možnosti za ustanovitev lastnih ali mešanih podjetij na obmejnem območju sosednje države. Zaradi zaostrenih gospodarskih razmer so potem nekatera podjetja zastala sredi poti in odstopila od začeti projektov.⁹⁶ Do konca leta 1987 so slovenska podjetja na avstrijskem Koroškem in Štajerskem ustanovila petnajst proizvodno-trgovskih in dve trgovski podjetji z mešanim slovensko-avstrijskim kapitalom. Do leta 1989 je bilo skupaj dvajset podjetij z mešanim ali slovenskim kapitalom.⁹⁷ To so bila majhna in srednje velika podjetja, s povprečno 40 zaposlenimi. Odprla so 430 novih delovnih mest.⁹⁸ Polovico od njih so ustanovili s finančno podporo slovenske narodne skupnosti. Podjetja, ki so jih na Koroškem ustanovile gospodarske organizacije iz Slovenije, so bila povezana v posebno sekcijo, ki je delovala v okviru Republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje. Ena od nalog te sekcije je bilo tudi zagotavljanje finančnih podpor kulturnim, socialno-varstvenim in drugim ustanovam slovenske narodne skupnosti. Poslovanje teh podjetij so spremljale velike težave, do katerih je prišlo zaradi podkapitaliziranosti (Elan – Brnca in IPH – Žitara vas), ekološke sanacije (Tovarna Celuloze Obir – Železna Kapla) in še drugih razlogov. Slovenska podjetja, ki so vložila kapital v mešana podjetja, so menila, da je avstrijski trg zanje premajhen in da bi se zato morala preusmeriti na izvoz v EGS in EFTA, povsem pa opustiti izvoz v Jugoslavijo.⁹⁹

Avstrijsko gospodarstvo ni kazalo zanimanja za skupne in lastne naložbe v slovensko (in jugoslovansko) gospodarstvo. Do maja 1973 so se le tri avstrijska podjetja odločila za skupne naložbe v jugoslovanska podjetja. Skupna vrednost teh treh pogodb je znašala 103 milijone din, kar je predstavljalo 6 odstotkov od skupnega števila pogodb, ki so jih podpisala jugoslovanska podjetja s podjetji iz drugih držav.¹⁰⁰ Sredi osemdesetih let so bile podpisane le štiri pogodbe o avstrijskih naložbah v Sloveniji,

95 Aviooprema Ptuj s Karel Fink Leibnitz, Elrad Gornja Radgona z Anker Gradec, Tovarna umetnih brusov Maribor s Tyrolit Swarovski Schwarz, Gradbeno podjetje Dravograd z Wierer, Ina, obrat Lendava s Hiag Werke, Intes Maribor z Rudorfer Salzburg, Tehnostroj Ljutomer z Bohnwerk Wels.

96 Marles Maribor je odstopil od ustanovitve mešanega podjetja za izdelavo oken in montažnih hiš. Almira in Sukno Zapuže sta odstopila od ustanovitve mešanega podjetja v Rožu, Fructal Alko in KZ Goriška Brda sta odstopila od predvidene polnilnice vin in sokov v Vrbi, ETA Kamnik je odstopila od predvidenega obrata za predelavo vrtnin v Globasnici, Gorenje Muta in Jeklotehna–Agrotehnika sta odstopila od tesnejše povezave z zadrugo v Globasnici.

97 Ta podjetja so bila: Hotel Obir – Südkärntner Fremdenverkehrs – Ges.m.b.H., Železna Kapla (podjetje je bilo ustanovljeno v letih 1975/1976), Topsport, Pliberk (1976/1977), Skifabrik Elan, Brnca (1977/1978), Intrade, Celovec (1976/1978), IHP Holzindustrie, Žitara vas (1981/1983), Sägewerk und Holhandel Trampusch, Pliberk (1979), Zellstofffabrik Obir, Rebrca (1979), IMP–Metall–Chemie, Šentjakob v Rožu (1979), Spedition Alpetour, Pliberk (1980), Iskra Delta Computers, Celovec (1983/1985), Intermercator, Šentjanž v Rožu (1986), Unior, Borovlje (1986), HAGO, Celovec (1987), Secar, Borovlje (1988), Cobra, Šmihel, Velikovec (1988), Konus, Pliberk (1988), Carimpex, Celovec (1987/1989), IUENNA, Pliberk (1988/1989), Iskra Elektronik und Iskra Handelsgesellschaft, Celovec (1988/1989), IWB Industriewaren, Celovec (1981/1989). – Obširneje glej: Valentin Sima, n.d.

98 ARS, 223–4709, 90. seja Izvršnega sveta Skupščine SRS, 15. 12. 1981, Uvodna beseda ob poročilu o uresničevanju sklepov in stališč Skupščine SR Slovenije o krepitvi materialne osnove slovenske narodne skupnosti v zamejstvu.

99 ARS, 223–5626, Zabeležka o pogovoru s Miloradom Pešičem, veleposlanikom SFRJ v Avstriji, 5. 11. 1984.

100 Skupno je bilo sklenjenih 79 pogodb, največ z Italijo (21) in ZRN 17). – ARS, 1165–877, Sredstva OZD ter vlaganje in združevanje sredstev med domačimi in tujimi pogodbeniki, maj 1973.

leta 1986 ena, leta 1987 dve, leta 1988 ena in nato leta 1989 nobena. Avstrijski gospodarstveniki so svoje nezanimanje opravičevali z neustrezno jugoslovansko zakonodajo, ki ni nudila dovolj možnosti za zavarovanje vloženega kapitala. Najbolj so jih motila določila o načinu upravljanja s skupnimi podjetji ter prenosu dobička in kapitala v primeru prekinitve pogodbe. Drugi razlog je bil neugoden likvidnostni položaj Jugoslavije, ki je tudi ogrožal možnost, da bi se naloženi šilingi resnično vrnili v matična avstrijska podjetja. Novembra in decembra 1988 sta bila v Jugoslaviji sprejeta dva predpisa, ki sta zagotovila tujim vlagateljem več pravic pri upravljanju skupnih podjetij in pri prenosu dobička. Januarja 1989 je bilo "parafrirano" besedilo sporazuma o spodbujanju in zaščiti tujih vlaganj, ki je bil potem podpisan oktobra naslednjega leta.¹⁰¹ Z njim sta se državi obvezali, da bosta ustvarili pogoje za večje medsebojne naložbe in obravnavali vlagatelje druge pogodbenice tako ugodno, kot lastne. Spremenjena zakonodaja in tudi zagotovila jugoslovanskih zveznih oblasti, da ne bo omejila poslovanja tujih vlagateljev, niso takoj rodili sadov. V Sloveniji se je število avstrijskih naložb povečalo šele leta 1990, ko je prišlo do zamenjave oblasti. Leta 1990 je bilo 174 avstrijskih naložb v slovensko gospodarstvo, kar je predstavljalo 27,3 odstotka tujih naložb v Sloveniji. V letih 1989 in 1990 so se Avstrijci navdušili za vlaganja v turistične objekte in sovlaganje v avtocesto Šentilj–Zagreb.

Preglednica 8: Avstrijske naložbe v Sloveniji leta 1990¹⁰²

Oblika naložbe	Število naložb	Avstrijski kapital v milijon šilingih	Delež avstrijskih naložb v %
Lastniška skupna vlaganja	115	482,0	38,5
Tuje podružnice	32	57,8	62,2
Pogodbena skupna vlaganja	27	415,8	19,3
Skupaj	174	955,5	27,3

V prvi polovici leta 1991 je bilo v Sloveniji skupaj 26 avstrijskih naložb, ki so bile vredne 640,2 milijona šilingov, kar je predstavljalo 43,1 odstotka vseh tujih naložb v Sloveniji.

Leta 1980 je Janko Smole avstrijski delegaciji ponudil "premišljeno" skupno nastopanje na trgih tretjih držav. Predlagal je več projektov, med njimi tudi na Poljskem in Madžarskem. Pobuda je padla na ugodna tla, saj sta državi kmalu imeli na seznamu 55 skupnih projektov. Največ predlogov je bilo za skupna vlaganja v infrastrukturne objekte (železnice, namakalne naprave, hidroenergetske objekte) v deželah tretjega sveta. Od teh so takoj začeli delati na desetih: po štirje so bili v arabskih deželah in v Vzhodni Evropi, po eden pa v Ugandi in na Jamajki. Leta 1984 je koordinacijo skupnega nastopanja na tretjih trgih prevzela posebna delovna skupina SR Slovenije in zvezne dežele Koroške. Skupina je izbrala podjetja, ki so se v tem letu dogovarjala za skupen nastop.¹⁰³ Med slovenskimi podjetji je bil najuspešnejši trboveljski Rudis. Skupaj s podjetjem Ilbau iz Špitala je v Iraku zgradil metalurško tovarno, s podjetjem Vo'st-Alpine pa tovarno v NDR. Leta 1985 so predstavniki avstrijske Koroške ponudili

¹⁰¹ UL SFRJ, Mednarodne pogodbe, št. 12/51, 26. 10. 1990, Sporazum med SFRJ in Republiko Avstrijo o spodbujanju in varstvu tujih vlaganj.

¹⁰² GV, št. 6, 12. 2. 1993, Posli z Avstrijo.

¹⁰³ V tem času so se povezali: Rudis Trbovlje s firmo Ilbau iz Špitala, Elmond Bled z MPE Legrad iz Beljaka, Izolirka Ljubljana z Geisler & Pehr z Brnce, Rudnik Mežica z Akumulatorfabrik Bistrica v Rožu.

Sloveniji pomoč pri sklepanju ugodnih aranžmajev v Zahodni Evropi, v zameno pa zahtevali partnerstvo pri investicijskih projektih, ki jih je Slovenija sklepala na Kitajskem.¹⁰⁴ V sodelovanju s slovenskimi so avstrijska podjetja leta 1986 opremila tovarno na Kitajskem. V kasnejših skupnih slovensko-avstrijskih naložbah so sodelovala naslednja slovenska podjetja: IMP, GIPOS, IMOS in VEGRAD.

Rezultat skupnih interesov na **bančnem** področju je bila Adria Bank Ag s sedežem na Dunaju. V prvih načrtih o ustanovitvi mešane banke iz začetka sedemdesetih je bila njena glavna naloga omejena na krepitev slabega ekonomskega položaja slovenske manjšine. Konec sedemdesetih let so se odnosi med državama izboljšali, povečal se je tudi obseg menjave. V novih razmerah naj bi banka predvsem pospešila jugoslovanski blagovni izvoz v Avstrijo, razvijala dolgoročne kooperacije, poslovno sodelovanje in skupna vlaganja, opravljala plačilni promet in bančne storitve za jugoslovanska podjetja v Avstriji. V Sloveniji so pričakovali, da bo banka nosila precejšnje breme financiranja gradnje karavanškega predora in pri hitrejšem razvoju turizma v Sloveniji. Pogovori o ustanovitvi so tekli na najvišji ravni vse do leta 1979. Dve od treh avstrijskih bank sta svojo udeležbo v tem projektu namreč pogojevali s pristankom avstrijskega zveznega ministrstva za finance. Pogajanja na jugoslovanski strani je vodil Janko Smole, predsednik poslovnega odbora Ljubljanske banke – Združene banke. Avstrijskemu finančnemu ministru je zagotovil, da bo skupna banka "zgrajena na izkušnjah, ki jih ima banka LHB v Frankfurtu", njena temeljna naloga pa bo pospeševati jugoslovanski izvoz v Avstrijo, zagotavljati sredstva za skupne naložbe slovenskih in avstrijskih podjetij v državah tretjega sveta.¹⁰⁵ Do februarja 1980 so rešili vsa glavna vprašanja med šestimi bankami ustanoviteljicami.¹⁰⁶ Največji delničar je bila Ljubljanska banka – Združena banka. Že v prvem letu svojega delovanja je Adria Bank Ag odobrila 600 milijonov šilingov kreditov, ki so bili večinoma namenjeni za financiranje jugoslovanskih izvoznih in drugih poslov. Banka je hitro vzpostavila mrežo korespondentov in kontokorentnih odnosov z avstrijskimi in drugimi bankami. Dobre rezultate je dosegla tudi pri depozitnem in drugem bančnem poslovanju. Slovenija je skupaj z avstrijsko Koroško in Štajersko pretresala vprašanja, povezana z večjo **zaščito in varovanjem okolja**. Do osemdesetih let so bila ta vprašanja omejena na varstvo zraka, vode, zaščito gozdov, izmenjavo izkušenj s čistilnimi napravami in zaščito vodnih virov na Peci in Karavankah. Večino teh vprašanj so reševali v okviru obeh mešanih komisij za Dravo in Muro. V osemdesetih letih je v ospredje avstrijske naravovarstvene politike prišla jedrska varnost in z njo povezana zahteva po ukinitvi Jedrske elektrarne Krško ter določanje lokacije za odlaganje jedrskih odpadkov v Sloveniji. Ob tem pa se Avstrija pri določanju svoje lokacije za jedrsko elektrarno ni ozirala na mejo in je kot mogočo varianto omenjala tudi mejo Štajerske s SRS. Konec osemdesetih so iz Avstrije vse pogostejše prihajali očitki zaradi prevelike emisije dima in plina iz Velenjske termoelektrarne in tudi na račun jugoslovanskega zavračevanja podpisa sporazuma o prekomernem onesnaževanju. Iz Avstrije je v tem času prišla tudi zahteva za zaprtje rudnika svinca v Mežici.

¹⁰⁴ ARS, 223–5632, Zabeleška 2. sestanka Mešane delovne skupine, 10. 4. 1985.

¹⁰⁵ ARS, 223–5344, Zapisnik sestankov v Beogradu ob priliki konference IBDR in IMF, ki jih je vodil Janko Smole, 1979.

¹⁰⁶ Ustanovni kapital je znašal 80 milijonov šilingov. Jugoslovanske banke so imele 64–odstotni delež, in sicer: Ljubljanska banka – Združena banka 22 odstotkov, Udružena Beograjska banka 21 odstotkov, Zagrebačka banka 21 odstotkov. Avstrijske banke so imele 36–odstotni delež; vsaka od naslednjih treh bank je prispevala po 12 odstotkov: Creditanstalt–Bankverein, Österreichische Länderbank in Zentralsparkasse und Kommerzbank.